

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

Bakalářská práce

**NIŽŠÍ ŠKOLSTVÍ VE VALAŠSKÉM MEZIRÍČÍ
NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ**

Karolína Křenková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Michael Viktořík, Ph.D.

Olomouc 2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předkládanou práci na téma „Nižší školství ve Valašském Meziříčí na přelomu 19. a 20. století“ jsem vypracovala samostatně a pouze na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 2. 5. 2019

.....

Karolína Křenková

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Michaelu Viktoříkovi, Ph.D. za jeho odborné vedení a trpělivou podporu při psaní této bakalářské práce. Můj velký dík patří také Mgr. Zdeňku Pomklovi ze Státního okresního archivu Vsetín za ochotu a pomoc při vyhledávání archivních pramenů.

Obsah

Úvod	7
Literatura k dějinám školství	7
Literatura k Valašskému Meziříčí	10
Archivní a tištěné prameny	11
1. Období školských reforem do roku 1869	13
1.1. Všeobecný školní řád pro německé triviální, normální a hlavní školy ve všech císařských dědičných zemích 1774	14
1.2. Politické zřízení obecných škol 1805	16
1.3. Konkordát 1855	17
1.4. Hasnerův školský zákon 1869	18
2. Valašské Meziříčí	21
2.1. Charakteristika města	21
2.2. Počátky nižšího školství	22
2.3. Školství po roce 1869	25
3. Školy	27
3.1. Obecná škola	27
3.1.1. Prostory obecné školy	30
3.2. Dívčí měšťanská škola	32

3.2.1.	Prostory dívčí měšťanské školy	34
3.3.	Německá obecná škola.....	34
3.3.1.	Prostory německé obecné školy.....	37
4.	Výuka.....	38
4.1.	Podoba výuky.....	38
4.2.	Nepovinné předměty	41
4.3.	Církev ve školním dění	42
4.4.	Školní slavnosti.....	45
4.5.	Podpora chudých žáků	46
4.6.	Nemoci žáků	50
5.	Možnosti vyššího vzdělání ve Valašském Meziříčí.....	53
5.1.	Nižší gymnázium (založeno 1871)	53
5.2.	Odborná škola pro zpracování dřeva (založena 1874).....	54
5.3.	Ústav pro vzdělávání učitelek (založen 1903).....	54
5.4.	Dívčí reálné gymnázium (založeno 1907)	56
5.5.	Další možnosti vzdělání	56
5.5.1.	Soukromá židovská škola (1875).....	56
5.5.2.	Moravský zemský ústav pro hluchoněmé ve Valašském Meziříčí (1911)	57

5.5.3. Odborné školy	58
Závěr.....	59
Resumé	61
Resumé v angličtině	61
Seznam pramenů a literatury	63
Přílohy	66
Anotace.....	68

Úvod

Cílem předkládané bakalářské práce na téma *Nižší školství ve Valašském Meziříčí na přelomu 19. a 20. století* je představení nižšího školství ve městě Valašské Meziříčí v období vymezeném vydáním tzv. Hasnerova školského zákona č. 61/1869 ř. z. a počátkem první světové války. Časové vymezení je voleno s vědomím, že školský zákon a jeho dopady znamenaly zásadní předěl v podobě a fungování školství, zatímco příchod světové války a následně vznik první Československé republiky přinesly důležitou změnu sociální i politickou.

Záměrem práce je vykreslení podmínek, které utvářely podobu zdejšího školství, zkusí se rozvoje vzdělávání, podoby výuky a v neposlední řadě nastínění záležitostí žáků spojených se školní docházkou. Věnujeme se nejen prostorám využívaným k vyučování, ale také rytmu školního roku či materiální podpoře sociálně slabých žáků. Nakonec pro ucelení obrazu školství Valašského Meziříčí práci doplníme informacemi o možnostech dalšího vzdělávání ve městě.

Bádání v rámci této práce se zabývá veřejným školstvím nižším, které dosud nebylo pečlivěji zpracováno, zatímco středoškolskému vzdělání již byla věnována pozornost v rámci příruček daných škol či diplomových prací. V oblasti Valašského Meziříčí nás tedy přednostně zajímá nejstarší obecná škola s českým vyučovacím jazykem, na ni navazující dívčí škola měšťanská a následně německá obecná škola.

Literatura k dějinám školství

Pro teoretický rámec práce bylo nutné zjistit, jakým směrem se školství vyvíjelo, a co bylo příčinami těchto tendencí. Pro zasazení tématu do kontextu bychom mohli čerpat z mnoha publikací, jež se mu věnují, nicméně většinou vycházejí z několika klíčových autorů. Jedním z velmi známých a poměrně hojně používaných zdrojů jsou díla Jana Šafránka,

pedagoga a historika konce 19. století, který popisoval vývoj školství až do své současnosti a jeho přínos spočívá zejména v jeho osobní časové blízkosti k událostem 19. století. Šafránkova přílišná zainteresovanost však může být vnímána také jako nevýhoda. Z významné tvorby můžeme zmínit třeba *Vývoj soustavy obecného školství v království českém od roku 1769–1897* nebo *Školy české: obraz jejich vývoje a osudů*. Ve svých knihách se vzhledem k obdobnému tématu často věnuje stejným věcem, pouze jinými slovy či rozšířením některých informací. V této práci se s Janem Šafránkem setkáme skrze titul *Rozvoj českého školství* z roku 1898. Z mladších autorů bychom mohli jmenovat např. Zdenku Veselou, s níž přijdeme do kontaktu díky knize *Vývoj českého školství*, nebo publikace Tomáše Kaspera a jeho častých spoluautorek Markéty Pánkové a Dany Kasperové. Tento kolektiv se soustavně věnuje pedagogice a fenoménům spojeným s výchovou a vzděláním v moderních dějinách i budoucích perspektivách. Jejich odkaz zde spatříme díky učitelské příručce *Dějiny pedagogiky* určené zejména pro budoucí učitele, která je koncipovaná jako studijní materiál pro přehled vývoje vzdělávání. Kniha se zaměřuje na některá vybraná témata, která by studentům pedagogiky mohla rozšířit obzory a být přínosná pro současnou podobu edukace. Další, a to velmi zdařilou, monografií od kolektivu okolo Tomáše Kaspera, je *Učitel ve střední a jihovýchodní Evropě* s podtitulem *Profesionalizace učitelského vzdělávání: historické a systematické aspekty*. Publikace se zabývá rozsáhlým prostředím v rámci někdejšího Rakousko-Uherska, v němž sleduje vzdělávání učitelů nižšího školství, a zasazuje jej do kontextu dobových zákonů. Velkým přínosem monografie je podíl více historiků a pedagogů, kteří svými poznatky čtenáři poskytují různé perspektivy vývoje učitelského vzdělávání.

Dějínám školství a pedagogiky se věnuje značný počet českých historiků a pedagogů. Ze šedesátých let zmíníme *Dějiny pedagogiky* od Josefa Váni a *Dějiny české školy a pedagogiky v letech 1867–1914* či *Materiály ke studiu dějin pedagogiky (1868–1914)*, které jsou dílem Jaroslava Kopáče. Z let sedmdesátých *Materiály k dějinám pedagogiky* Václava Kovaříčka.

V osmdesátých letech byly vydány např. *Dějiny školství a pedagogiky* od Miroslava Somra, *Stručné dějiny pedagogiky* Vladimíra Štveráka. O desetiletí později napsal Josef Cach knihu *Výchova a vzdělání v českých dějinách* a ze současnější tvorby můžeme uvést např. *Devětkrát o českém školství: (přehledný průvodce)* autora Františka Morkese nebo *Přehled dějin pedagogiky* od Jana Hábla a Kamila Janiše ml.

Kromě obecných dějin školství je pro tuto práci nutné také nahlédnout hlouběji do fungování škol, které ve dvacátých letech minulého století velmi podrobně zprostředkoval ve svém díle *Vývoj a dnešní soustava školství* Dr. Otakar Kádner. Díky jeho monografii je možné porozumět nejen reformám, jimž se věnuje většina knih výše uvedených autorů, ale i standardní podobě výuky a provozu školy v 19. století. Dílo univerzitního profesora Kádnera, který svůj život zasvětil zkoumání vzdělávání a jeho forem, je mnohem početnější a rozsáhlejší než se na první pohled může zdát. Školstvím se zabýval z mnoha ohledů, zajímalo ho vnímání dětí, podmínky v rodině a následný vztah ke škole, ale také vztah náboženství a vzdělávání.

Problematiku nižšího školství je potřeba chápat také v kontextu obecní samosprávy, která fungování škol zajišťovala. Kvůli nahlédnutí do způsobu komunikace škol a úředních orgánů nalezneme v práci odkaz na publikace vzniklé pod Ostravskou univerzitou s názvem *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*, které vyšly ve třech svazcích. Jejich autory jsou Pavel Kladiwa, Andrea Pokludová a Renata Kafková, jimž se podařilo vytvořit velmi přehledný obraz o odlišnostech konkrétních měst. Pro tuto práci je nejpřínosnější částí věnující se školství v prvním svazku 2. dílu s podtitulem *Finance a infrastruktura*.

Z materiálů, jež zpracovávají valašskomeziříčské školství mimo školy obecné a měšťanskou, práce využívá poznatků příručky vzniklé pod dohledem Tomáše Baletky *100 let školy pro neslyšící ve Valašském Meziříčí* a diplomových prací zabývajících se vyšším vzděláním ve městě: magisterská diplomová práce od Pavly Knápkové *Státní odborná škola*

pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí 1874–1951. Významní umělci z řad pedagogů a studentů, bakalářská práce *Gymnázium Františka Palackého ve Valašském Meziříčí v letech 1938–1945* od Sabiny Beňové, rovněž práce bakalářská sloužící jako inventář od archivářky Silvie Vančurové s názvem *Masarykův státní koedukační ústav učitelský Valašské Meziříčí 1903–1948, Inventář* a nakonec práce středoškolská uchovávaná ve Státním okresním archivu Vsetín pod názvem *K historii prvního dívčího reálného gymnázia ve Valašském Meziříčí* od Evy Podzemné.

Literatura k Valašskému Meziříčí

Mezi osobami, které se věnují šíření povědomí o dějinách Valašského Meziříčí, je důležité zmínit několik jmen. Předně bývalého ředitele Státního okresního archivu Vsetín, dr. Ladislava Baletku, aktivního regionálního historika, jehož přínos spočíval nejen ve tvorbě článků a publikací týkající se Valašskomeziříčska, ale především v jeho značném přehledu o primárních pramenech, na jejichž základě tyto příspěvky vznikaly. Stejný medailonek bychom mohli napsat i u dvou následujících: současného ředitele Tomáše Baletky a zdejšího archiváře Zdeňka Pomkly, kteří soustavně pracují na propagaci regionu pro veřejnost. Z monografií, na nichž se podíleli, se nám nabízí např. *Okres Vsetín* nebo nedávno vydané *Valašské Meziříčí- Historie / kultura / lidé*, na níž se podíleli zejména dva posledně jmenovaní, přičemž pro práci využili dosud nevydané texty zesnulého Baletky staršího. V těchto publikacích se kvůli svému obecnému regionálnímu charakteru pochopitelně našel prostor pro kapitolky o školství v oblasti, nicméně slouží spíše k primární informovanosti než jako hlubší vhled do tématu. Tyto publikace nám tedy sloužily k prvotnímu uvedení do problematiky. Podobného rázu je také publikace novější *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko* editovaná Vladimírem Nekudou v roce 2002, s níž budeme pracovat zejména

pro geografické zasazení lokality. Pro informace k místní soukromé židovské škole nám poslouží publikace Ladislava Baletky *Židé v dějinách Valašského Meziříčí*.

K tématu počátku školství v oblasti využijeme přístupných dosavadních poznatků Ladislava Baletky z roku 1973 *Školství ve Valašském Meziříčí a v Krásně do r. 1869* ve zpravodaji Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku, na jehož základě jsem získala přehled o vzdělávání ve starších dobách. Mimo to se staršímu období věnuje např. také článek popisující situaci v 18. století *Školství a postavení učitelů na Valašsku před 200 lety* od historika Jiřího Radimského z roku 1966.

Archivní a tištěné prameny

Základem pro bádání k danému tématu je spolupráce se *Státním okresním archivem Vsetín*, kde jsou uloženy materiály spadající pod bývalý okres Valašské Meziříčí. Tento text je ze značné části založen na informacích získaných z archivního fondu *Okresního školního výboru Valašské meziříčí*, jehož obsah je přehledně tematicky členěn na organizační záležitosti, správu škol, vyučování, záležitosti učitelů a nakonec záležitosti žáků. V těchto okruzích se nám do rukou dostanou materiály ohledně výročních zpráv o stavu školních budov, šetření týkající se výuky i seznamy studentů či osobní spisy učitelů. Velmi cenné informace o průběhu školního roku a také upozornění na zásadní události ve školách jsou uchovávány ve fondu *Základní devítiletá škola Husova, Valašské Meziříčí* a z něj jsou cenné především školní kroniky. V tomto fondu se nacházejí materiály k české obecné škole i dívčí škole měšťanské. Čitelnost kroniky obecné školy časem zeslábla, naštěstí se ve fondu dochovaly *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, které klíčové události vystihují.

O dění v německé škole tedy víme díky materiálům školního výboru, zmínkám v českých školních kronikách a dalších zásadních pramenech uložených ve fondu *Okresní úřad Valašské Meziříčí*, kde se pod signaturou D nacházejí dokumenty ke školství, jako například statistiky,

opravy školních budov nebo patronátní právo nad školami v okrese. V neposlední řadě je práce obohacena o zprávy z *Archivu města Valašské Meziříčí*, který poskytuje protokoly ze zasedání obecní rady a místní školní rady a pod signaturou D jsou uchovány školské záležitosti. Pro obecnou školu ve Valašském Meziříčí se zde nalézají dokumenty o dotacích i udržování a opravách školních budov pro časové období od roku 1865 do 1899. Kromě informací k české škole je ve fondu také složka k obecné škole německé pro léta 1897 až 1913. Při žádosti o předložení spisů pracovníci vsetínského archivu zjistili jejich špatný fyzický stav a vydání těchto materiálů nebylo možné.

Z tištěných materiálů se v práci setkáme s dobovým valašskomeziříčským týdeníkem *Noviny zpod Radhoště* a pro seznámení se s plným zněním Hasnerova zákona a jeho novely z roku 1883 při studiu posloužily *Překlady zákonův a nařízení ze Zákonníka říšského na rok 1868 pro Markrabství Moravské a Zákonník říšský pro království a země v říšské radě zastoupené*.

1. Období školských reforem do roku 1869

Popud k reformě školství a následně jeho rychlému vývoji¹ vznikl na úrovni přesahující české země, a přesto na ně měl mít zásadní vliv. Habsburská monarchie se již od 18. století řadila k evropským velmocím, nicméně její politické udržení bylo nejen velmi náročné, ale rovněž nákladné. Důležitý rozkol spočíval hlavně ve velmi různorodém prostředí a podmínkách jednotlivých zemí. Výrazné rozdíly kulturní, jazykové, historické, geografické i ekonomické znamenaly pro vídeňskou vládu mnohé obtíže a nutnost většího propojení vykrytalizovala za vlády Marie Terezie.

Prvotním impulzem pro řešení důkladnější edukace obyvatelstva se ukázala zejména potřeba politického sjednocení vzdálených částí monarchie. Snahy císařovny byly umocněny následkem neúspěšných bojů s Pruskem, během kterých přišla o hospodářsky významnou oblast Slezska.² Návodem pro lepší ovládnutí monarchie se měla stát centralizace. A nástrojem pro centralizaci bylo vytvoření státní správy obsazené kompetentními úředníky s odpovídajícím vzděláním a smýšlením. Systém provedení byl koncipován důmyslně- vzhledem k finanční tísní královské pokladny, která by pochopitelně měla zaštit'ovat financování školství, jež chce spravovat, na „pomoc“ povolala církev. Tato spolupráce měla výhody pro obě strany: úlevu pro stát, jelikož veškeré ekonomické výdaje spojené s organizací výuky nespočívaly pouze na jeho bedrech, a na straně druhé „posvěcení“ církevní moci nad vzděláváním, což mělo za následek značnou kontrolu nad smýšlením lidí. Jakási idea duchovní jednoty byla žádoucí též pro habsburský stát, který alespoň takto mohl docílit větší soudržnosti.³

¹ Rychlý byl v porovnání s minulými staletími.

² KASPER, T.– PÁNKOVÁ, M.a kol. *Učitel ve střední a jihovýchodní Evropě: Profesionalizace učitelského vzdělávání: historické a systematické aspekty*. Praha 2015., s. 31–32.

³ KASPER, T.– PÁNKOVÁ, M., s. 34.

1.1. *Všeobecný školní řád pro německé triviální, normální a hlavní školy ve všech císařských dědičných zemích 1774*

Tzv. Záhaňská metoda, jejímž prostřednictvím do zdejšího školství pronikly filantropistické přístupy, ovlivnila tvorbu Všeobecného školního řádu vydaného 6. prosince 1774. Skrze jeho přijetí dosáhly tereziánské reformy úspěchu také ve školství.⁴ Řád zakotvuje pravidla, díky nimž se vzdělání stává přístupnější i chudším vrstvám, přestože je zpoplatněné. Tento způsob veřejného vzdělávání zprošťuje méně majetné poplatků⁵ a skrze systém dělený na školy triviální, hlavní a normální⁶ umožňuje dosažení základních znalostí. „Tak vznikla první soustava elementárního školství vybudovaná na Komenského principu jednotnosti, v níž jednotlivé školy na sebe obsahově navazovaly⁷.“

Nejnižším stupněm byly školy **triviální** vyskytující se ve městech i při venkovských farech, o jedné až dvou třídách. Pojem „třída“ označoval místnost, kde byly společně vyučovány skupiny rozdělené do ročníků.⁸ Tento typ vzdělání měl za úkol naučit studenty triviu, hospodaření a náboženství, a to v prostorech dostatečně velkých a světlých⁹, určených přímo k výuce, aby děti nebyly rozptylovány zbytečnými vjemy¹⁰ nebo vyrušením osobami

⁴ KASPER, T.– PÁNKOVÁ, M. s. 10.

⁵ KASPER, T.– KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. Havlíčkův Brod 2008, s. 85.

⁶ Tamtéž.

⁷ VESELÁ, Z. *Vývoj českého školství*. Praha 1988, s. 9.

⁸ CACH, J. a kol. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. II. díl, K problematice podílu školských institucí a názorů na výchovu a vzdělání na stavu kultury a vzdělanosti : feudální společnost 1620–1848 (počínaje životem a dílem J.A. Komenského)*. Praha 1989, s. 169.

⁹ VESELÁ, Z., s. 9.

¹⁰ Např. uskladněným nářadím.

nesouvisejícími s výukou¹¹. Povinné vzdělávání bylo ustanoveno od 6 do 12 let, nicméně z toho mohli být vyňati venkovští žáci od devíti let během léta¹² kvůli práci doma. Jelikož bylo působení škol neodmyslitelně spjata s náboženstvím, měly děti povinně chodit nejen do školy, ale i každý den do kostela. Žáci starší 12 let pak měli navštěvovat nedělní hodiny zaměřené na opakování všeobecného vzdělání, popř. nahlédnutí do odbornějšího vzdělání řemeslně-zemědělského¹³.

Hlavní školy se od triviálních lišily působením v okresech či obvodech rozšířenou výukou, která měla kromě základních vědomostí připravovat žáky na další studia¹⁴. V hlavních školách vyučovali tři až čtyři učitelé a katecheta. „Dle Řádu mělo být v těchto školách vyučováno i základům latiny, psaní dopisů, kreslení, zeměměřičství, vedení domácího hospodářství, počátečním znalostem zeměpisu a dějepisu¹⁵.“

Školy **normální** vznikaly v každé provincii v sídelním městě školské komise. Jejich osnovy byly ještě bohatší než na hlavních školách a právě zde se konaly kurzy pro vzdělávání učitelů. Vyučování na normálních školách probíhalo výhradně v němčině, kdežto školy triviální a hlavní poskytovaly alespoň částečně výuku v jazyce českém.¹⁶

¹¹ KASPER, T.–KASPEROVÁ, D., s. 90.

¹² KÁDNER, O. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Díl 1. Praha 1929, s. 61.

¹³ CACH, J., s. 169.

¹⁴ VESELÁ, Z., s. 9.

¹⁵ KASPER, T.–KASPEROVÁ, D., s. 85.

¹⁶ KÁDNER, O., s. 63.

Všeobecný školní řád se věnuje vyučovacími metodám od užívání schválených učebnic při výuce, přes kázeňské záležitosti k formálnímu ověřování znalostí žáků¹⁷ a rovněž zdůrazňuje oddělení dívek od chlapců, přičemž smíšené dvojice v lavicích jsou vyloučeny. Děvčata v ideálním případě měla navštěvovat zvláštní dívčí školy, kde by se minimálně hodinu denně učila ručním pracím typu předení, pletení či vyšívání. Řád těmto institucím také doporučuje výuku ženou učitelkou zvláště dobrých mravů, která by mohla jít žákyním příkladem v „osvojování si pravidel čistoty a stydlivosti“¹⁸.

1.2. Politické zřízení obecných škol 1805

Nařízení císaře Františka I. mělo za cíl svěřením dohledu nad školstvím církvi. Vydání Nového studijního řádu mělo za následek okleštění šíře výuky mimo jiné s odůvodněním, že při větší informovanosti by žáci mohli ve svých životech trpět.¹⁹ Státu dle řádu náležela péče o hmotné zajištění učitelů a fyzický stav školních budov, nicméně díky tomuto výnosu se výuka na obecných školách dostala výhradně pod církevní dozor s tím, že na oblastní úrovni jím byl místní farář, v okrese vikář a na úrovni diecézní konsistoř²⁰. Navzdory tomu, že bychom od nového zákona mohli očekávat modernizaci školství a přístupů, jeho zásady na dnešního člověka působí spíše zkosnatěle a zpátečnický. Tento řád neměl za cíl rozšiřovat obzory žáků, kdežto více upevnit náboženskou kontrolu k naplnění ideje umravňování dětí i učitelů a lze mu vyčítat také nedostatečnou péči o pedagogy. Pro vzdělávání pedagogů nebyla kromě

¹⁷ KASPER, T.–KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. s. 87.

¹⁸ Tamtéž, s. 91.

¹⁹ KÁDNER, O., s. 74.

²⁰ ŠAFRÁNEK, J. *Rozvoj českého školství*. Praha 1898, s. 7.

tříměsíčních a šestiměsíčních přípravných kurzů vytvořena instituce, jež by je adekvátně připravovala na učitelskou praxi.²¹ Navíc platy učitelů, které byly velmi nízké, měly zásadní vliv na jejich poměrně bídou životní úroveň (alespoň v případě učitelů triviálních škol). Tuto profesi tak v praxi zastávali lidé pramálo kompetentní a zanedbání základního školství mohlo vést k nárůstu zločinnosti. Strnulý školní systém, díky němuž se na triviálních školách děti z praktických věcí (nemyšleno tím náboženství, jemuž byl často dáván větší prostor) učily jen číst, psát a počítat, měl dopad na neschopnost dospělých využívat kdysi nabyté znalosti v běžném životě. Mnohým pak dělaly problém i základní početní operace nebo např. podpis.²² Na základě mnoha ukazatelů včetně nevysoké školní docházky bylo jasné, že tento systém není funkční a potřebuje změnu.

1.3. Konkordát 1855

Snahy o další reformaci gradovaly spolu s napětím sociálním a politickým směřující k roku 1848. Školy se stávaly jedním z argumentů v bojích o český jazyk a vynikala tím důležitost lépe koncipovaného školství a jeho dozoru. V roce 1848 bylo zřízeno *Ministerstvo veřejného vyučování*, ještě během téhož roku přejmenované na *Ministerstvo kultu a vyučování*, s pověřením zreformovat školství. Za tímto účelem ministerstvo zamýšlelo přenést vzdělávání pod správu státu a obcí a rozšířit vyučovanou látku. Pro takové úkony ovšem chyběly finance.²³ Namísto vymanění se z vlivu církve se v roce 1855 vztahy mezi Rakouskem a Apoštolským stolcem upevnily konkordátem. Díky konkordátu nemělo duchovenstvo dohled

²¹ KÁDNER, O., s. 75.

²² Tamtéž, s. 80–81.

²³ Tamtéž, s. 92.

pouze nad výukou náboženství, ale její kompetence se rozšířily na dohled nad celou výukou.²⁴
Hmotné zajištění ovšem církev velkomyslně ponechala státu.²⁵

Znění konkordátu bylo vydáno pod číslem 195/1855 ř. z. a ohledně školství se vyslovuje v článcích 5 až 9. Z jejich obsahu vyplývá, že učitelem se mohl stát pouze „věrný katolík“, nad nímž bude vykonávat dohled duchovní, pod něhož daný region spadá. V souvislosti s nižším školstvím je po článku č. 8 upravujícím dohled nad učiteli jsou důležité ještě čl. 5 a 9, které ustanovují kontrolu nejen náboženství a jeho výuky, ale také knih učebních osnov jiných předmětů, jako prevence před nesouzněním jejich obsahu s katolickou naukou.²⁶ Ačkoli se zákon nevyjadřuje k podobě výuky v tom smyslu, jakých znalostí by žáci měli při školní docházce nabýt, věnuje se zejména potření jakýchkoli možností, kdy by se děti mohly dostat do kontaktu s nekatolickým prostředím. Z významu zákona 195/1855 je zřejmé, že hlavním záměrem je utužení moci církve nad myšlením lidí. Inovace, jimiž by se studium vědecky posunulo vpřed, nebyly vítány a na přechod k modernějšímu školskému systému mělo dojít až o 12 let později.

1.4. *Hasnerův školský zákon 1869*

Po roce 1848, který mohl znamenat razantnější změnu ve školství obecně, zůstávalo nižší vzdělávání prakticky pod taktovkou Všeobecného školního řádu z období Marie Terezie,

²⁴ KASPER, T.– KASPEROVÁ, D., s. 96.

²⁵ KÁDNER, O., s. 98.

²⁶ *Císařský patent ze dne 5. listopadu 1855 č. 195 ř.z. kterým se vyhlášíje úmluva (konkordát) uzavřená mezi Svatou Stolicí a Rakouským císařstvím r. 1855.*

revoluční rok přinesl změnu pouze ve školství středním²⁷ Zákon č. 142/1867 ř.z. z 21. prosince 1867 předznamenal, že správa školství definitivně připadá státu.²⁸

Zákon č. 61/1869 ř. z., ze dne 14. května 1869, *jinžto se ustanovují pravidla vyučování ve školách obecných*, který vůbec poprvé vymanil veřejné vzdělávání z područí církve, byl přijat velmi rozpačitě a změny s ním spojené se staly objektem různých názorů. Podle Otakara Kádnera spočíval jeden ze zásadních důvodů zmatků okolo zákona v jeho přílišné pokrokovosti a vnucení seshora.²⁹ Ačkoli zde byl uveden v platnost např. nárok na edukaci v národním jazyce nebo interkonfesijní přístup k žákům, mnohé oblasti Rakousko- Uherska nebyly spokojeny s tím, že obce musejí zajišťovat finanční zázemí škol. Moravský zemský sněm tak například vyjádřil nesouhlas se světským dozorem i dotacemi škol a dokonce navrhoval zrušení celého zákona z roku 1869. Politika českých zemí vůči zákonu byla spíše odmítavá a nastal problém s bojkotem voleb do školních rad, nicméně v roce 1872 strana Mladočechů ve svém postoji více zohlednila výhody nového řádu a začala spolupracovat na jeho přijímání.³⁰

Ačkoli se zpočátku jevil Hasnerův zákon jako jednoznačný příslib modernizace, vyrovnávání se s novotami vedlo mnohde alespoň částečně k jeho odmítání. V návaznosti na výtky byla 2. května 1883 vydána novela č. 53/1883 ř. z.³¹ přinášející možnosti úlevy

²⁷ KASPER T.– KASPEROVÁ D., s. 97.

²⁸ KÁDNER, O., s. 111.

²⁹ Tamtéž, s. 117.

³⁰ Tamtéž, s. 120–121.

³¹ *Zákonník pro království a země v radě říšské zastoupené*. Vídeň 1883. s. 37.

ze školní docházky po 12. roce věku.³² Krokem zpět bychom mohli označit také změnu požadavků na učitele veřejné školy, kteří dle zákona z roku 1869 mohli vyučovat „bez rozdílu vyznání“, zatímco nově se náboženské vyznání učitele mělo shodovat s většinovou vírou jeho žáků. Novelami vydanými 15 let po říšském zákoně i nedbalou praxí bylo zpochybněno mnohé ustanovené. Nejen náboženské otázky, jejichž svobodný duch býval popírán vnučováním katolických praktik nekatolickým dětem, ale hlavně nově zavedená osmiletá školní docházka³³, která měla částečně zamezit využívání dětí pro práci namísto studia, byla zejména na venkově narušena úlevami.³⁴ Postihy za nedbalou školní docházku pak město řešilo pokutováním rodičů. Podle archivních materiálů města Valašské Meziříčí z roku 1888 výše poplatku činila 2 zl. 10 kr.³⁵

³² Samotný zákon č. 61/1869 ř.z. v §21 povoluje předčasné ukončení studia nejdříve šest měsíců před dokonáním 14. rokem věku v případě žákova úplného osvojení základních znalostí.

³³ *Překlady zákonův a nařízení ze Zákonníka říšského na rok 1868 pro Markrabství Moravské*. Brno 1868. s. 205.

³⁴ KÁDNER, O., s. 124.

³⁵ Státní okresní archiv Vsetín (dále SOkA), fond Archiv města Valašské Meziříčí (dále AM VM), inv. č. 507, sign. D 1888, kart. 46, s. 44.

2. Valašské Meziříčí

2.1. Charakteristika města

Jeden z charakteristických geografických rysů Valašského Meziříčí nalezneme v jeho poloze při soutoku řek, jak napovídá samotný název města, a jedná se o Bečvu vsetínskou a rožnovskou. Díky připojení osmi okolních vesnic během 20. století se rozloha Valašského Meziříčí oproti 19. století značně změnila. Jelikož k přidružení první obce, městečka Krásna, došlo v roce 1924, naše sledované období zůstává územními zásahy nedotčeno. Již ve středověkých listinách se několikrát objevují názvy pravděpodobně související s danou lokalitou. Zřejmě nestarší dochovanou zmínkou je výraz z roku 1297 *Meserzicz*, dále obdoby slova *Schonstatt*, *Schoenstat* nebo *Schonestat* z přelomu 14. a 15. století. Ve století následujícím se již čteněji objevují pojmy související s dnešním názvem, jako např. *Mezrzyczij nad řekou Beczwau* či *Walaský Mežerřicz*.³⁶

Mezi správce valaškomeziříčského panství patřili např. páni ze Sovince, páni z Kunštátu, páni z Pernštejna, nebo páni ze Žerotína, kteří v polovině 16. století získali nad územím dědičné právo. Velkým zásahem do prosperity města byly události první poloviny 17. století, kdy Valašské Meziříčí vzplálo, zasáhla jej morová epidemie a následně jej na konci třicetileté války vydrancovalo švédské vojsko. Zásadním zdrojem obživy zde bylo zemědělství a postupný rozvoj řemesla. V polovině 16. století došlo k dočasnému spojení Valašského Meziříčí s městečkem Krásnem, čímž započala éra společných cechovních sdružení. Kromě významného soukenického cechu, který v 16. století vyvážel sukno i na budínský královský dvůr, bychom se zde setkali s např. s cechem hrnčířským, kloboučnickým, hodinářským, zámečnickým, ševcovským, tkalcovským a mnoha dalšími. Valašské Meziříčí rovněž

³⁶ NEKUDA, V., ed. *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valaškomeziříčsko, Vsetínsko*. Valašské Meziříčí 2002. s. 853, 855.

disponovalo privilegii, jako bylo právo hrdelní od poloviny 18. století nebo právo várečné. 19. století bylo pro Valašské Meziříčí obdobím rozvoje. V roce 1850 se město se stalo sídlem okresní správy, tudíž pod něj spadaly oblasti Rožnovska a Vsetínska a rozvíjel se zde bohatý spolkový život.³⁷

2.2. *Počátky nižšího školství*

První zmínky spojené s edukací dětí ve Valašském Meziříčí souvisejí s působením církve. Podle mínění regionálního historika dr. Ladislava Baletky souviselo zdejší školní působení s církevní správou, o níž se v oblasti diskutuje nejpozději v první polovině 15. století, existenci školy tedy můžeme předpokládat již v této době. Obraz valašskomeziříčského školství během raného novověku sestává zejména z domněnek na základě kusých informací v listinách, jež se zmiňují především o konkrétních osobách spojených s duchovní správou. Co se týče školy společné pro Valašské Meziříčí a Krásna nad Bečvou, je taková doložena na území Krásna ještě na počátku 17. století v návaznosti na spojení valašskomeziříčského a krásenského českobratrského sboru, k němuž došlo v roce 1560.³⁸

V období vydání *Všeobecného školního řádu pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařských dědičných zemích* 6. prosince 1774 existovala ve Valašské Meziříčí farní škola.³⁹ Z nejstarší školní kroniky se dozvídáme, že nedostatek škol ve farnosti byl

³⁷ NEKUDA, V., s. 855–869.

³⁸ BALETKA, L. *Školství ve Valašském Meziříčí a v Krásně do r. 1869* (dále Školství). In: Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku. Valašské Meziříčí, roč. 5, 1973, s. 67–68.

³⁹ SOKA Vs, Základní devítiletá škola Valašské Meziříčí – Husova ul. (dále ZDŠ), nezpracováno, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, s. 2.

na konci 18. století velmi znatelný, jelikož se zde nacházela škola pouze jedna a měly ji navštěvovat dítká nejen z Valašského Meziříčí a Krásna, ale také dalších devět přífařených a přiškolených obcí: Byniny, Hrachovce, Jasenice, Juřinky, Krhové, Křivé, Mštěnovic, Poličné a Zašové. Děti měly být vyučovány dohromady, jelikož na valašskomeziříčské škole působil pouze jeden učitel zároveň povinovaný varhanickou službou.⁴⁰ Podle údajů kroniky pracující se vzpomínkami pamětníků, nebyla docházka přespolních dětí zrovna důsledná. „Ačkoliv byly zákony školní vydané za císařovny Marie Terezie dosti přísné, nebylo dle pověstí starých lidí nucení do školy, a pročež chodil do školy jen ten, kdo chtěl, a tedy pro celou farnost, pozůstávající z 11 osad, jen jedna jediná škola ve Val. Meziříčí postačovala.“⁴¹ Kromě volitelnosti docházky z pramenů vyplývá, že už v 70. letech 18. století obce přišly s provizorním řešením. Napříč tomu, že v těchto vesnicích zatím neexistovaly prostory určené přímo k výuce, fungovalo zde hromadné vyučování učiteli v místních domech,⁴² přičemž se tomuto vzdělávání říkalo „exkurendní školy“.⁴³ V kontextu exkurendních škol ovšem nemluvíme o vystudovaných učitelích, ale spíše bývalých vojácích, kteří zvládali alespoň základy čtení a psaní. Tito „učitelé“ pracovali většinou za nocleh a stravu, kterou připravoval někdo z rodičů. Postupně se přecházelo z darování vařené stravy k několika pytlům obilí.⁴⁴ Vzniku podomních „škol“ se vzhledem k odlehlosti některých obcí od Valašského Meziříčí nemůžeme divit. Např. vzdušná vzdálenost mezi valašskomeziříčským náměstím,

⁴⁰ SOKA Vs, ZDŠ, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, s. 1.

⁴¹ Tamtéž, s. 2.

⁴² BALETKA, L. *Školství*. s. 72.

⁴³ SOKA Vs, ZDŠ, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, s. 2.

⁴⁴ Tamtéž, s. 3–4.

kde vyučování tehdy probíhalo, a nejbližším bodem obce Zašová, odkud děti měly docházet, je přes 5 km.⁴⁵

K roku 1790 se městečko Krásno rozhodlo zřídit si vlastní školu o jednom učiteli, aby se 150 dětí školního věku, tedy 6 až 12 let, z Krásna, Byniny a Krhové dohromady mohlo oddělit od meziříčské farní školy, která v té době už nemohla kapacitně obstarávat žáky všech okolních vesnic. V roce, kdy došlo k založení krásenské školy, ustaly platby městečka farní škole, jež jí ročně přispívaly 26 zlatých za službu rektorskou a varhanickou, koledu a kantace. Malé obce posílaly své žáčky do farní školy Valašského Meziříčí či školy filiální v Krásně nebo nadále pokračovaly v provozování exkurendní školy, a to až do roku 1870 a vydání moravského zemského zákona 17/1870 upravujícího zřizování a provoz škol obecných (24. ledna 1870), na jehož základě si obce začaly zřizovat samostatné školy, což se všem do roku 1874 podařilo.

Roku 1854 byla pro valašskomeziříčskou školu postavena budova, která ovšem kromě místností pro výuku zahrnovala kancelářské prostory pro obecní účely. Na školu, která tehdy zahrnovala přibližně 300 žáků tak vycházely pouze dvě místnosti. O 10 let později se situace zlepšila, když pro školní potřeby byla uvolněna další učebna. Výuka o třech třídách fungovala pouze do roku 1866, kdy se tehdejší purkmistr Karel Žídek zasadil o povýšení školy na čtyřtřídní farní hlavní školu. „Ta farní hlavní škola se lišila od hlavních škol tím, že neměla

⁴⁵ Je sporné, nakolik je údaj o docházce dětí ze Zašové relevantní. Tato zpráva pochází z výpisů z kroniky valašskomeziříčské obecné školy. Dle zápisů známých pod názvem „Vranečkova kronika“, jejichž autorem je Jan Bartoloměj Vranečka, který v Zašové působil v první polovině 18. století, v Zašové měla již od počátku 18. století působit „regulérní“ škola. Za předpokladu, že měl Vranečka nástupce starajícího se o další fungování této školy, je možné, že tamější děti nemusely na konci 18. století kvůli školní docházce cestovat až do Valašského Meziříčí.

ředitele, nýbrž jen řídicího učitele a náboženství bylo na ní vyučováno farním duchovenstvem, kterému se za příbylou čtvrtou třídu remunerace 50 zl. z obecních důchodů dávala.“⁴⁶

2.3. Školství po roce 1869

Nový řád započatý zákonem č. 61/1869 ř.z. vymezil správu školství světské moci, s čímž bylo nutně spojené zřízení orgánů, které by se o dohled nad edukací mohly postarat. Vznikla tak hierarchie úřadů od místní školní rady přes radu okresní a ta se zodpovídala školní radě zemské.⁴⁷ Kontakt místní a okresní školní rady probíhal ve Valašském Meziříčí v rámci jednoho města, jelikož se zde nacházelo sídlo okresní správy. Nad Okresní školní radou Valašské Meziříčí operovala školní rada zemská se sídlem v Brně.

Zakládání obecných škol spočívalo na bedrech samotných obcí,⁴⁸ které se staraly nejen o zařízení budov, ale rovněž o záležitosti spojené s výukou, personálním obsazením, mzdami pro pedagogy či záležitostmi spojenými s provozem školy. Výdaje související s budováním školství bývaly běžným důvodem pro přirážky na obecních dávkách,⁴⁹ tudíž se rozvoj školství mohl týkat prakticky všech místních obyvatel. Téměř každá obec disponovala obecnou školou, podle §59 61/1869 ř. z. totiž mělo dojít k jejímu zřízení v těch místech, kde ve vzdálenosti jedné hodiny chůze žilo alespoň 40 dětí školního věku.⁵⁰

⁴⁶ SOKA Vs, ZDŠ, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, s. 2–4.

⁴⁷ KÁDNER, O., s. 112.

⁴⁸ KLADIWA, P.– POKLUDOVÁ, A.– KAFKOVÁ, R. *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914* (dále *Lesk a bída*). *Finance a infrastruktura*. Svazek 2, díl 2. Ostrava 2009. s. 150.

⁴⁹ KLADIWA, P. *Lesk a bída. Vývoj legislativy*. Díl 1. Ostrava 2007. s. 98.

⁵⁰ KLADIWA, P.– POKLUDOVÁ, A.– KAFKOVÁ, R. *Lesk a bída. Muži z radnice*. Svazek 1, díl 2. Ostrava 2008. s. 120.

Druhým stupněm nižšího školství byly školy měšťanské poskytující vzdělání žákům, kteří nepokračovali výš. Působení škol středních (např. platy učitelů) bývalo zejména v rukách státu, a proto tyto školy nebyly pro obce takovou finanční zátěží. Jelikož mít střední školu zvyšovalo prestiž dané obce a protože některé obce toužily po větším věhlasu, mohly se angažovat a přičinit se v jejich založení a provozu. I takové případy ovšem ve výsledku bývaly poměrně často ekonomicky podporovány státem či zemí.⁵¹

⁵¹ KLADIWA, P.–POKLUDOVÁ, A.–KAFKOVÁ, R. *Lesk a bída. Finance a infrastruktura*. s. 150.

3. Školy

3.1. Obecná škola

Obecná škola navazovala na dosavadní valašskomeziříčskou čtyřtřídní farní hlavní školu fungující už před rokem 1869. Ve škole obecné o pěti třídách byli chlapci a dívky první čtyři roky vyučováni společně, zatímco 5. třída bývala rozdělena dle pohlaví. Přestože povinná školní docházka podle říšského zákona měla čítat osm let, dosavadní progres valašskomeziříčského školství tuto možnost neposkytoval a vznikal zřejmý rozdíl mezi žáky a žačkami. Chlapci totiž mohli ve svém vzdělávání pokračovat na gymnáziu zřízeném přímo ve městě v roce 1871, nepříliš majetné dívky si však další studium (mimo město) nemohly dovolit. Ve snaze řešit dosavadní situaci přišel v roce 1878 místní školní radě návrh uznávaného okresního školdozorce Tereby na zrušení páté chlapecké třídy za účelem rozšíření dívčího vzdělání o 6. třídu. Místní školní rada po svém zasedání 7. května toho roku reagovala obsáhlým písemným odůvodněním, proč se jí daný návrh jeví jako pochybný a „pro učitele záhubný“⁵² slovy: „Národní škola jest sama pro sebe celkem uzavřeným, proto bez ohledu na to, na kolik tříd rozdělená jest, musí býti vždycky úplná.“⁵³ Podle jejího dalšího vyjádření pátá třída není nahraditelná, jelikož by tímto úkonem musel být pozměněno rozvržení učebního plánu pro chlapce podle čtyř třídních škol a pro dívky podle škol šesti třídních, což by nebylo možné jak z personálních důvodů, tak nedostatku školních prostor- chlapci a dívky by totiž společně studovali jen v prvním ročníku. Také místní rada se snažila obecné školy zastat a argumentovala tím, že „průpravka zdejší neposkytuje chlapcům pražádnou příležitost k většímu vzdělání než na škole národní... „naopak průpravka ta svým vyučovacím plánem za školou národní

⁵² SOKA Vs, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí (dále OŠV VM), inv. č. 183, kart. 36, s. 73.

⁵³ SOKA Vs, OŠV VM, inv. č. 183, kart. 36, s. 69.

daleko.“⁵⁴ Místní rada se ohrazuje proti provedení tohoto návrhu a místo toho navrhuje rozšíření pedagogického sboru o jednoho učitele, díky němuž by 6. dívčí třída vznikla bez dopadu na vzdělání chlapců. Přesvědčení o nutnosti páté třídy zůstalo vedení školy a obce pouze pár let, jelikož po založení obecné školy německé v roce 1883 stejně došlo k redukci tříd české školy na čtyři.

Po redukci chlapeckého obecného vzdělání na čtyři třídy začala škola řešit rozdělení na dívky a chlapce už ve 4. třídě, a to zejména z kapacitních důvodů. Podle §7 zákona 61/1869 ř. z. náleželo rozhodnutí o rozdělení tříd okresní školní radě, která měla jednat na základě mínění místní školní rady. K sezení, na němž se záležitost potenciálního rozdělení projednávalo, došlo ve školním roce 1897/1898. Tehdy se 30. října místní školní rada se usnesla na žádosti postoupené zemské školní radě o rozdělení 4. třídy obecné školy dle pohlaví a ještě v ten den domluvila pronájem místnosti. V souvislosti s budoucími potřebami třídy se rada také dohodla na vyčlenění 150 zl. na nákup školních pomůcek.⁵⁵

Obecná škola ve Valašském Meziříčí tedy dostala 7. ledna 1898 povolení rozdělit 4. třídu (čítající tehdy celkem 101 žáků), prozatím na jeden rok. Zajímavé je, že tento výnos byl platný ihned, tudíž byl už v průběhu ledna povolán nový prozatímní učitel Jemelík z Velké Bystřice⁵⁶ jako pomocná síla pro chlapecký kolektiv a od 1. února se žáci započali učit zvlášť.⁵⁷ Požadavek školy se v dalších letech opakoval (počátkem roku 1899 navštěvovalo 4. třídu dokonce

⁵⁴ SOKA Vs, OŠV VM, inv. č. 183, kart. 36, s. 73.

⁵⁵ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 94.

⁵⁶ Dnešní Valašská Bystřice.

⁵⁷ SOKA Vs, ZDŠ, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, s. 28.

111 žáků, a proto došlo k rozdělení výuky od 1. října toho roku⁵⁸), přičemž k trvalému oddělení mělo dojít až o několik let později podle §12 ř. z. 61/1869, který uvádí možnost trvalého ustanovení dalšího učitele v těch případech, kdy tři roky po sobě jdoucí počet žáků v dané třídě přerůstá počet 80 dětí.⁵⁹

Po vzniku německé obecné školy byla pátá třída školy české otevřena pro to, aby dívky měly možnost splnit předepsanou osmiletou školní docházku přímo ve městě. Poněkud matoucí je tedy zjištění, že ještě ve školním roce 1894/1895 byla tato třída dívčí, zatímco od roku následujícího ji navštěvovali pouze chlapci. K této změně se mi bohužel nepodařilo najít odůvodnění v žádných zkoumaných archivních materiálech. Ve školním roce 1895/1896 byla pátá třída otevřena jako třída čistě chlapecká,⁶⁰ a její čistě chlapecký charakter přetrvával i v dalších letech.⁶¹

Žáci obecné školy měli možnost vždy od měsíce října navštěvovat kurzy pro rozvíjení zručnosti, které pro ně byly otevírány od školního roku 1893/1894 při zdejší odborné škole pro zpracování dřeva. Ihned v prvním roce se do kurzu přihlásilo 19 chlapců, po několika letech se však jejich počet zmenšil a standardně se jej ročně účastnilo v průměru 10 až 12 chlapců.⁶²

⁵⁸ SOKA Vs, ZDŠ, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, s. 30.

⁵⁹ Místo druhého učitele bylo naopak možné zrušit pouze na základě nedostatečného počtu žáků během pěti po sobě jdoucích let.

⁶⁰ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 61.

⁶¹ SOKA Vs, OŠV VM, inv. č. 183, kart. 37, s. 561.

⁶² SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 78.

Poté, co se 5. třída obecné školy stala chlapeckou, se účast na kurzech opět zvýšila. V období 1909/1910 kurzy zaznamenaly účast dokonce 41 žáků.⁶³

3.1.1. *Prostory obecné školy*

Pro zemskou školní radu bylo důležité mít přehled o tom, v jakých podmínkách probíhá výuka ve svěřených oblastech. Nejen k záležitostem školních budov, ale také k počtu žáků a jejich docházky, sloužily výroční zprávy jednotlivých škol. Postupem času se v tomto ohledu situace úředníků poněkud ulehčovala. Každá škola totiž obdržela tištěný strukturovaný dotazník s klíčovými otázkami pro učitele těchto institucí. Stávalo se ovšem také, ve sledované oblasti poměrně často, že se okresní školní rada uchýlovala k opakovanému vyzývání nadučitelů o zaslání vyplněného dotazníku. Zdá se tedy, že této povinnosti učitelé mnohdy nedbali zrovna důsledně. Situace se netýkala pouze Valašského Meziříčí, ale i dalších obcí a měst v okrese, např. Horní Bečvy, Hošťálkové nebo Rožnova pod Radhoštěm.

Prostory české obecné školy se po roce 1869 nacházely ve stavu poměrně zchovalém a jejich výhodou byl zejména fakt, že se o ně škola nemusela dělit s jinou institucí a měla ji zcela pro sebe. Vedení se snažilo starou budovu využívat co nejefektivněji pro potřeby žáků. K dispozici zde bylo šest učeben vytápěných kamny. Třídy se nacházely v dobrém stavu, nicméně jejich vybavení, hlavně školní lavice, nebylo zcela vyhovující. Výhodou těchto učeben byl dostatek denního světla, jelikož každá z místností disponovala čtyřmi až šesti okny. V době, kdy česká obecná škola sídlila ve staré budově, bylo otevřeno maximálně šest tříd zároveň, tudíž prostorově byla dostatečná a poskytovala také cca 500 čísel knihovních exemplářů

⁶³ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 210.

pro žáky. Co jí ovšem scházelo, byla tělocvična, kterou žáci (pouze chlapci) navštěvovali v budově místního gymnázia.⁶⁴

S novým školním rokem 1899/1900 čekala žáky obecné školy ve Valašském Meziříčí změna školní budovy (č. p. 1557), jejíž vystavění přišlo celkem na 60151 zlatých 20 krejcarů.⁶⁵ Nová škola disponovala devíti učebnami, tělocvičnou a bytem pro školníka v přízemí. Starosta Valašského Meziříčí při příležitosti plánování nové stavby žádal 6. září 1898 okresní hejtmanství o povolení pojmenovat ji *Jubilejní národní škola císaře a krále Františka Josefa I.*⁶⁶ Okresní hejtmanství poslalo žádost příslušným orgánům, které v této věci městu vyšly vstříc. Nová budova byla navržena krásenským stavitelem Arnoštem Klofšem a zdá se, že už od počátku ji provázely jisté nesnáze. Podle dokumentů okresního školního výboru totiž vznikla „proti laskavému potvrzení“ okresního hejtmanství, a proto ji provázel poplatek za komisionální útraty ve výši 9 zlatých a 70 krejcarů. Navíc tato vizuálně líbivá budova oplývala dle soudu tohoto orgánu více neduhy spojenými s nedostatečným odvětráváním učeben a umýváren, odvodněním sklepů nebo lepším zajištěním zábradlí u schodiště. S odstraněním některých z těchto nedostatků představenstvo města otálelo, čímž si během následujícího roku vysloužilo čtyři písemná napomenutí s pohružkou provedení úprav hejtmanstvím, ovšem na náklady obce.⁶⁷

⁶⁴ SOKA Vs, OŠV VM, inv. č. 115, kart. 6, s. 100–101.

⁶⁵ SOKA Vs, OŠV VM, inv. č. 183, kart. 36, s. 160, 167.

⁶⁶ Tamtéž, s. 159–161.

⁶⁷ Tamtéž, s. 140.

3.2. *Dívčí měšťanská škola*

Úsilí místních „Němců“, kteří se snažili o založení německé měšťanské školy (viz. níže), vzbudilo nelibost mnohých vlastenecky laděných učitelů a městských úředníků, kteří se pod vedením místního notáře Antonína Hůlky⁶⁸ zasadili o otevření soukromé dívčí měšťanské školy s českým vyučovacím jazykem. Počátkem roku 1891 byla pro dívky otevřena 6. třída s osnovami pro měšťanské školy.⁶⁹ Vyučovali zde profesori místního gymnázia a důkazem jejich zarputilosti a vlasteneckého smýšlení byl jejich téměř neexistující honorář. Nedostatek peněz dospěl koncem prvního školního roku do fáze, kdy tito kantoři učili na měšťanské škole zadarmo.⁷⁰

Usnesením zemské školní rady ze dne 20. června 1892 bylo oficiálně povoleno zřízení soukromé měšťanské dívčí školy a její působení bylo zahájeno školním rokem 1892/ 1893. Od počátku školního roku 1893/ 1894 přišla další změna, jelikož instituce obdržela právo veřejnosti⁷¹ pod společnou správou se školou obecnou, jak umožňoval §18 zákona 61/1869 ř. z. V prvních letech působení školy schvalovala zemská školní rada její rozšiřování, aby dosavadní žačky mohly pokračovat ve studiu navazujícím ročníkem. Vždy v březnu předcházejícím

⁶⁸ Antonín Hůlka se ve městě významně politicky angažoval, což mu v roce 1902 vyneslo volbu do zemského sněmu za poslance venkovských obcí.

⁶⁹ SOKA Vs, ZDŠ, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, s. 21.

⁷⁰ Tamtéž, s. 23.

⁷¹ Tamtéž.

počátek budoucího školního roku tedy bylo jasné, zda bude rozvoj dívčí měšťanské školy na další rok podpořen.⁷²

Jakmile se v roce 1893 stala měšťanská dívčí škola zařízením veřejným, náležela jí podle §17 zákona 61/1869 ř. z. povinnost umožnit žákům neněmeckých měšťanských škol výuku jazyka německého, což dívčí škola dodržovala celými čtyřmi hodinami týdně.⁷³ Teprve tři roky po založení veřejné školy bylo zemskou školní radou ustanoveno místo katolického katechety⁷⁴ se stálým platem⁷⁵ a s povinností postarat se o výuku náboženství také ve všech pěti třídách obecné školy ve Valašském Meziříčí a čtyřtřídní obecné škole v městečku Krásně.⁷⁶

Koncem každého školního roku byla uspořádána výstava ručních prací žaček v prostorech městské radnice. Kromě obdivu ke zručnosti studentek měla prezentace těchto výtvorů sloužit ke zviditelnění šikovnosti učitelů a získání přízně a nových žaček,⁷⁷ což vzhledem k oblíbenosti těchto výstav i „přespolními“, kteří kromě rodičů těchto dětí byli také obvyklými návštěvníky výstavy, jistě mohlo mít kýžený účinek.

⁷² K podpoře ze strany zemské školní rady došlo i v roce 1895, navzdory tomu, že v následujícím školním roce navštěvovalo 3. třídu měšťanské školy pouze 17 žaček (zatímco v předešlém roce do 2. třídy docházel téměř dvojnásobek děvčat).

⁷³ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 27.

⁷⁴ Což bylo v souladu s požadavky §19 61/1869 ř. z. o ustanovení zvláštního učitele katolického náboženství na měšťanských školách.

⁷⁵ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 64.

⁷⁶ SOKA Vs, ZDŠ, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, s. 27.

⁷⁷ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 67.

3.2.1. *Prostory dívčí měšťanské školy*

Školní prostory nebyly od počátku vyučování dostatečně hygienicky vybaveny pro potřeby studentů i personálu. Po prvním roce svého působení v úřadu ředitele obecné a měšťanské školy se Robert Pokorný rozhodl rozšířit dívčí umývárny i záchody pro učitele.⁷⁸ Ředitel Pokorný měl svůj budovatelský záměr o to snazší, že byl členem místní školní rady. Spolu se svým kolegou, též členem rady a učitelem na obecné škole, Valentinem Dočkalem mohli snadněji reflektovat a prosazovat potřeby školy.

3.3. *Německá obecná škola*

Valašské Meziříčí bylo ve sledovaném období městem českým, jak nasvědčují soupisy obyvatel zohledňující udaný obcovací jazyk obyvatel. Na přelomu roku 1890 a 1891 žilo ve městě celkem 3 482 lidí.⁷⁹ Z náboženského hlediska jasně převažovali příslušníci římskokatolické církve v počtu 3 293, zatímco evangelíků hlásících se k augsburskému či helvétskému vyznání bylo dohromady jen 39. O to zajímavější je pak číslo 150 u vyznání židovského, které z něj udělalo druhé nejpočetnější náboženství Valašského Meziříčí té doby, ač se značným nepoměrem vůči katolíkům. Co se týče otázky uvedeného mateřského jazyka, i tady můžeme vidět obrovský rozdíl mezi česky mluvící většinou a obyvateli hlásícími se k jiné národní řeči. Oproti 3 094 „Čechů“ stálo 327 „Němců“ a 61 lidí převážně maďarského a polského původu.⁸⁰ Součet obyvatel o deset let dříve udává, že v roce 1880 se ve městě

⁷⁸ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 38.

⁷⁹ NEKUDA, s. 862.

⁸⁰ SOKA Vs, ZDŠ, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, s. 20–21.

k německé příslušnosti hlásilo 410 lidí z celkových 3 328.⁸¹ V této době tedy byly snahy o založení německé obecné školy pochopitelné. Německy mluvící občané, tehdy tvořící více než desetinu Valašskomeziříčanů, měli tendence prosazovat vznik německé školy na úkor škol českých. I přes odpor části místních obyvatel, kteří před započítím vyučování nové školy protestovali podáním petice proti jejímu otevření,⁸² byla ve školním roce 1883–1884 ve Valašském Meziříčí zřízena **německá obecná škola** o dvou třídách.

Počet valašskomeziříčských obyvatel hlásících se k německému obcovacímu jazyku měl sestupné tendence. V následujících 20 letech počet obyvatel německého obcovacího jazyka klesl na méně než polovinu z počtu roku 1880 a v roce 1910 se jejich sčítání dostalo dokonce na číslo 103.⁸³ Nedostatek dětí, které by německou školu navštěvovaly, vedl v roce 1913 k redukci dvoutřídní školy na jednotřídní.⁸⁴

Se vznikem školy německé pochopitelně souvisel úbytek žáků na obecné škole české a v důsledku toho se z pětitřídní stala škola čtyřtřídní. Učitel z české školy František Vavrečka pak prozatímně pomáhal se zavedením školy německé, přičemž se po roce vrátil zpět na své původní místo.⁸⁵ Se správou škol souvisela pozice okresního školního inspektora. Tato funkce

⁸¹ BARTOŠ, J.– SCHULZ, J.– TRAPL, M.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960* (dále *Historický místopis*). Svazek VII. Ostrava 1980. s. 35.

⁸² SOKA Vs, Okresní úřad Valašské Meziříčí (dále OU VM), inv. Č. 1252, karton 5, Pres. 119/1883.

⁸³ BARTOŠ, J.– SCHULZ, J.– TRAPL, M.: *Historický místopis*. s. 35.

⁸⁴ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika národní školy 1913–1939*. s. 20–21.

⁸⁵ SOKA Vs, ZDŠ, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, s. 15.

byla zvláště pro školy české a školy německé, tudíž každá z místních obecných škol měla jiného okresního školdozorce.⁸⁶

Spolupráce české a německé komunity byla nestálá. Např. roku 1887 Okresní úřad Valašské Meziříčí řešil stížnost na článek vydaný v září toho roku v časopise *Deutsche Zeitung* kritizující neutěšené poměry na německé obecné škole.⁸⁷ Další snahou občanů příklánějících se k německému jazyku byly tendence založit německou měšťanskou školu. Tento nápad byl údajně založen na faktu, že dívky, jejichž rodiny si mohou dovolit podpořit jejich vzdělání po absolvování obecné školy, stejně dále studují v německém jazyce. Pro dívky té doby spočívala nejschůdnější možnost pro vyšší vzdělání ve studiu na německé měšťanské škole při klášteře ve Frýdlantě. Tuto možnost si mohly dovolit pouze zámožnější rodiny. Vize rozšíření valašskomeziříčské německé školy na stupeň školy měšťanské byla pro některé místní obyvatele podpořena právě faktem, že pro dívky varianta v jazyce českém stejně není k máni.⁸⁸

Německá místní školní rada spadala pod německou okresní školní radu v Hranicích. Německé školství ve Valašském Meziříčí se ovšem muselo řídit místními pravidly stejně jako školy české. Např. v případě, že se žák německé školy dopustil újmy na městském majetku, řešil se tento problém s obecními příslušníky. K jednomu z poměrně úsměvných incidentů došlo v roce 1894, kdy žák německé obecné školy poškodil „dřevěného pidimužička stojícího v botanické zahradě obecní před budovou gymnaziální“. Dohled na řešení události si vzal sám starosta, který žádal po vedení školy prošetření a v případě viny náležitý trest žáka.⁸⁹

⁸⁶ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 70.

⁸⁷ SOKA Vs, OU VM, inv. Č. 1252, karton 7, Pres. 54/1887.

⁸⁸ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 2.

⁸⁹ SOKA Vs, AM VM, inv. č. 507, sign. D 1894, kart. 46, s. 1.

3.3.1. *Prostory německé obecné školy*

Pro německou obecnou školu, původně o dvou třídách, byly již od jejího vzniku zřízeny vlastní prostory v nové školní budově nacházející se v Komenského ulici⁹⁰ sousedící s valašskomeziříčským náměstím. Díky novotě školních prostor zde žáci měli veškerou potřebnou vybavenost a odpovídající pomůcky k výuce i vybavení učeben včetně knižních titulů. Již dva roky po svém založení disponovala žákovská knihovna asi 140 knihami.⁹¹ Co však budově chybělo, byla hala pro výuku tělocviku, a proto se tyto hodiny odehrávaly mimo školní budovu. Venkovní prostory pro školní zahradu německá škola, na rozdíl od té české, také neměla.⁹²

⁹⁰ BALETKA, L.– BALETKA, T.– ČERMÁKOVÁ, E.– POMKLA, Z. *Valašské Meziříčí. Historie, kultura, lidé.* Praha 2017. s. 267.

⁹¹ V dalších letech se žákovská školní knihovna rozšiřovala.

⁹² SOKA Vsetín, OŠV VM, inv. č. 115, kart. 6, s 124, 196.

4. Výuka

4.1. Podoba výuky

Začátek školního roku se zpravidla datoval do poloviny měsíce září. Zahajován byl slavnostní bohoslužbou za přítomnosti všech žáků i celého učitelského sboru. Stejně jako známe dnes, se školní rok dělil na čtvrtletí, přičemž první z nich trvalo od poloviny září do počátku prosince. Dalšími předěly pak býval přelom února a března, polovina května a nakonec 31. červenec, poslední den školního roku. U příležitosti zakončení jednotlivých čtvrtletí obdrželi rodiče žáků zprávu o prospěchu svých dětí. Zemský výnos č. 10 838 mor. z. z. z roku 1905 zavedl na obecných a měšťanských školách stejné letní prázdniny jako měly školy střední.⁹³ Počátek školního roku stále připadal na polovinu září, posunul se však konec roku, a to z dosavadního 31. července na první polovinu tohoto měsíce. Do roku 1905 byl školní rok ukončen dříve pouze kvůli nutné rekonstrukci školní budovy či stěhování do budovy nové v roce 1898.⁹⁴

V některých oblastech Rakousko- Uherska včetně Českých zemí se můžeme setkat s pojmem „polodenní vyučování“. Takové případy bychom našli také ve valašskomeziříčském školním okrese, nicméně podle tvrzení výročních zpráv okresního školního výboru se polodenní vyučování obecných ani měšťanských škol ve Valašském Meziříčí netýkalo. Výuka probíhala od pondělí do soboty, přičemž žáci všech tříd škol obecných i měšťanské školy mívali volné dva půldny. Na tomto systému výuky se shodla místní školní rada spolu s oběma českými učitelskými sbory a zaveden byl od září 1909.⁹⁵ Jediným

⁹³ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 174.

⁹⁴ Tamtéž, s. 180.

⁹⁵ Tamtéž, s. 211.

celým volným dnem tedy byla neděle, během které žáci v ranních hodinách navštěvovali mši svatou ve farním kostele sv. Trojice.

Ačkoli měli žáci dva dny zkrácené vyučování, povinná školní docházka byla jinak poměrně časově náročná. Výuka začínala standardně v osm hodin ráno a již v prvním ročníku školy obecné končila ve tři hodiny odpoledne. Tento časový rozptyl nevznikl ani tak počtem předmětů, jako spíš tříhodinovou „polední“ pauzou, kterou děti využívaly k obědu. S přibývajícimi léty se dětem tato obědová přestávka zkracovala a byla vyplněna dalšími vyučovacími hodinami. Nejzazší hodina konce školního dne bývala ve čtyři hodiny odpoledne, což se týkalo rozvrhu starších žáků.

Aby žáci obecných škol i školy měšťanské sbírali vědomosti také mimo školní prostředí, několikrát ročně se v době vyučování vydávali se svými třídními učiteli na přírodopisně výchovné procházky do botanické zahrady, turistické výlety po okolní přírodě i do prostředí industriálního. Pro fyzicky náročnější výlety byla vybírána zejména místa v prostředí obklopeného lesy a loukami, a častými cíli těchto vycházek bylo např. rodiště Františka Palackého, Hodslavice⁹⁶, Bystřička⁹⁷, Jarcová, Veselá, Zašová, Křivé či nejvyšší místní vrchol Radhošť. Pro poučení se o výrobě a zpracování rozličných surovin byly vybírány návštěvy místních podniků. Průmyslovou výrobou se více než Valašské Meziříčí zabývalo

⁹⁶ Památka Františka Palackého bývala místními značně uctívána. Například v den 100 letého výročí jeho narození se do rodné vesnice vydala celá dívčí měšťanská škola včetně ředitele s cílem uctění Palackého vzpomínky prostřednictvím ředitelovy oslavné řeči a hromadně zapěných písní.

⁹⁷ Okolí Bystřičky je hojně navštěvované dodnes nejen turisty, ale právě také žáky během školních výletů, a to díky tzv. „Stežce Jana Karafiáta“ propojující Valašské Meziříčí a přehradu Bystřičku. Postava Jana Karafiáta má pro místní obyvatele symbolický význam zejména díky jeho dvacetiletému působení ve farnosti v Hrubé Lhotě spadající do valašskomeziříčského okresu.

sousední Krásno,⁹⁸ tudíž většina exkurzí byla směřována právě tam, např. do skelné huti, továrny na výrobu sirek, hrnčířské dílny, vyhlášeného pivovaru či Ježíškovy barvírny.⁹⁹

Zkoušky z náboženství se konaly zpravidla během měsíce května, přičemž kompetence žáků spadaly pod dozor církve. Ověření znalostí dětí se odehrávalo pod dohledem zástupce valašskomeziříčského děkanátu. Pro žáky nekatolického křesťanského vyznání byly ustanoveny zvláštní hodiny náboženství dle jejich víry, dokonce i v případech, kdy se výuka měla týkat jediného studenta. Touto výukou bývali pověřeni faráři z okolí, např. z Krásna nad Bečvou, Hodslavic, Hošťálkové nebo Jablůnky a jejich hodiny probíhaly buď v prostorech obecné a měšťanské školy, ve škole krásenské či případně v budově gymnaziální.¹⁰⁰ O výuce židovského náboženství se poprvé explicitně setkáváme až v roce 1913. V české obecné i měšťanské škole studovalo zpravidla pouze několik jedinců (dohromady maximálně 5) židovského vyznání a víme, že ve zmíněném roce se o jejich povinnou náboženskou edukaci v rámci obecného vzdělání staral učitel zdejší soukromé židovské školy.¹⁰¹ Vyučovacím jazykem na židovské škole byla němčina, kterou učitel Adalbert Frank užíval také v těchto hodinách náboženství.¹⁰²

Kromě teoretických předmětů se učitelé snažili dětem umožňovat poznání také empiričtějšími způsoby, v jarních, letních a podzimních měsících zejména prací na školní zahradě, kde se učily, jak zacházet s různými nástroji a starat se o rostliny prostřednictvím

⁹⁸ NEKUDA, V., s. 857–858.

⁹⁹ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 79, 215, 225, 236.

¹⁰⁰ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 210.

¹⁰¹ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika národní školy 1913–1939*, s. 12.

¹⁰² BALETKA, L. *Židé v dějinách Valašského Meziříčí*. Vsetín 2004. s. 67.

vysázené stromové školky a květinářského a zelinářského oddělení.¹⁰³ Dalším oblíbeným způsobem oživení výuky byly poznávací vycházky a exkurze. Pokud učitel žáky dostatečně namotivoval, užili si i zdánlivě obyčejné prostředí, jako rybník či potok pro pozorování vodního života nebo vlakové nádraží, kde se měli seznámit s tím, jak funguje železniční doprava.¹⁰⁴ S touto formou cestování se jinak seznamovali školních výletech. V 80. a 90. letech 19. století směřovala většina těchto výprav spíše po blízkém okolí, s postupem času se však kolem roku 1900 čím dál více učitelé vydávali se svými svěřenci, především ve vyšších třídách, do vzdálenějších míst, jako Velehrad a hrad Buchlov, Helfštýn, Hukvaldy nebo Štramberk.¹⁰⁵ Aby se těchto výletů mohli účastnit žáci, používaly se k uhrazení nákladů za méně majetné příspěvky dárců. Díky finanční podpoře výletu Občanskou záložnou se třeba v červenci roku 1901 celá měšťanská škola včetně učitelského sboru i ředitele mohla vydat na Velehrad a hrad Buchlov.¹⁰⁶

4.2. *Nepovinné předměty*

Hasnerův školní zákon vymezoval požadavky, které mají být splněny. Kromě povinných předmětů ovšem dával poměrně volnou ruku ve volbě výuky dalších dovedností. Prostor pro takové předměty se našel především na měšťanských školách, které musely poskytovat možnost výuky německého jazyka, ale mimo ni bylo možné vyučovat zde také jiný živý jazyk. Např. v roce 1900 povolila zemská školní rada výuku nepovinného předmětu francouzštiny

¹⁰³ SOkA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 214, 215, 221.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 214, 215.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 215.

¹⁰⁶ Noviny zpod Radhoště, roč. 3, č. 28, 12. 7. 1901, str. 3.

na valašskomeziríčské dívčí měšťanské škole,¹⁰⁷ kde se jí začalo vyučovat od 1. února 1902. O navštěvování kurzu nepovinného jazyka vyučovaného dcerou evangelického faráře z Růžďky Augustou Odstrčilovou projevilo zájem 45 žákyň z celkového počtu 98.¹⁰⁸ Příkladem nepovinných předmětů na valašskomeziríčské škole obecné však může být výuka němčiny ve 3. a 4. třídě ve školním roce 1884/1885.¹⁰⁹ Mezi nepovinné předměty patřil kromě jazyků například tělocvik. Česká obecná škola sice zajistila prostory pro vyučování, nicméně až do vystavění nové školní budovy (otevřena v září 1899) byla pro účely žáků obecné školy nucena využívat tělocvičnu v budově místního gymnázia. Do roku 1871, kdy gymnázium bylo otevřeno, obecná škola zřejmě neměla k dispozici prostory žádné.¹¹⁰

4.3. *Církev ve školním dění*

Křesťanství bylo nedílnou součástí školního života nejen skrze výuku náboženství, ale také ceremonií během školního roku, jehož počátek i konec byly oslavovány mší svatou. Mládež obecné i měšťanské školy bývala pravidelně a organizovaně vedena ke zpovědi a svátosti přijímání celkem třikrát během jednoho školního roku: vždy na podzim po započetí nového školního roku, poté v čase před Velikonocemi a nakonec ještě během druhé poloviny června či začátkem července.¹¹¹ Školní rok býval značně prolnut slavením církevních svátků, jichž bylo nejčteněji oslavováno v období jara. Každoročně se žáci účastnili průvodu s prapory

¹⁰⁷ SOkA Vs, ZDŠ, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, s. 34.

¹⁰⁸ SOkA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 151.

¹⁰⁹ SOkA Vs, ZDŠ, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, s. 16.

¹¹⁰ SOkA Vsetín, OŠV VM, inv. č. 115, kart. 6, s. 100.

¹¹¹ SOkA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 57.

o slavnostech Kristova vzkříšení i prosebného průvodu v den sv. Marka, společně prožívali také křížové dny a velebením strávili také svátek Božího těla, během něhož byl po velkých bohoslužbách veden průvod ke čtyřem oltářům na náměstí. Kromě velikonočních ceremonií školy slavily např. svátek sv. Aloisia, patrona mládeže, který připadal na 21. června nebo svátek Všech svatých 2. listopadu.¹¹² Na tyto běžně slavené dny záhy navazovala svátost přijímání, popřípadě i události výjimečné. Například koncem školního roku, 7. července 1894 žáci (opět v průvodu) vítali příjezd olomouckého arcibiskupa Theodora Kohna¹¹³, který město navštívil vůbec poprvé. Vzácnost a váženost jeho návštěvy lze ilustrovat na velkolepém způsobu uvítání za účasti veškerého žactva i učitelstva, počtu oslavných proslovů i značné angažovanosti ze strany okresního školdozorce¹¹⁴ Jana Kroutila¹¹⁵, který si vzal na starost následné korigování audience učitelů u p. Kohna. Důvodem přítomnosti olomouckého patriarchy ve Valašském Meziříčí byla hromadná svátost biřmování uskutečněná den poté, 8. července 1894.¹¹⁶ Termín pro udělení svátosti biřmování obvykle spadal na období před koncem školního roku i v jiných letech, popřípadě na podzim.¹¹⁷ V rámci školní docházky

¹¹² Oslavy velmi významných církevních svátků se nekonaly pouze ve výjimečných případech, např. kvůli velmi nepříznivému počasí na Bílou sobotu roku 1904 nebo na slavnost Vzkříšení o rok později.

¹¹³ Obdobné uvítání se dostalo i jeho nástupci Františku Saleskému Bauerovi, když poprvé 27. června 1909 navštívil město.

¹¹⁴ Osoba okresního školdozorce bývala volena na období šesti let, a to učiteli obecných a měšťanských škol v okrese.

¹¹⁵ Jan Kroutil byl ještě za svého působení na postu okresního školního inspektora v roce 1896 zvolen také do obecního zastupitelstva Valašského Meziříčí.

¹¹⁶ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika divčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 18–19.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 162, 253.

se žáci účastnili vítání i dalších církevních hodnostářů. Důvodem pro oslavy mohl být třeba příchod nového faráře. Taková událost si žádala participaci nejen škol včetně veškerého učitelského sboru, ale podílely se na nich členové městské rady, hasičské a veteránské spolky i širší obecnost.¹¹⁸

Během podzimu a také jara se stávalo, že děti školou povinné musely chodit do kostela třikrát během všedních dní, a to v úterý, čtvrtek a sobotu. Mimo to se každoročně účastnily zádušních mší za zemřelé pedagogy a téměř v každém školním roce došlo také ke smutné události úmrtí některého z žáků obecné či žaček měšťanské školy. V těchto případech se zejména spolužáci a spolužačky zemřelé osoby podílely na smutečním obřadu zpíváním písní a posledním rozloučením.

Farní kostel svaté Trojice sloužil pro českou školu obecnou, dívčí měšťanskou, německou obecnou školu i reálné gymnázium pro nedělní bohoslužby. S rostoucím počtem žáků ovšem ubývalo kapacity kostela, což vyvolalo nutnost definovat, kterou nedělní bohoslužbu mají žáci jednotlivých škol navštěvovat. Situace byla vyřešena v listopadu 1894 nařízením okresní školní rady, aby žáci české obecné školy a gymnázia docházeli v čase do té doby obvyklém, tedy v devět hodin¹¹⁹, zatímco dívky z měšťanské školy a žáci německé školy obecné se připojili ke mši svaté o 8. hodině ranní.¹²⁰

¹¹⁸ SOkA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 96.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 56.

¹²⁰ Tamtéž, s. 40–41.

4.4. Školní slavnosti

4. října školy slavily jmeniny císaře Františka Josefa I. Těchto slavností se účastnili všichni žáci i učitelé, přičemž po celebraci dne pomocí mše svaté následoval vzletný proslov ředitele dívčí měšťanské a české obecné školy, dále doplněný hudebním programem. Kromě národní hymny zde zaznívala velebící píseň „Náš císař pán“, ale nechyběla ani skladba „Kde domov můj“. 19. listopadu se slavily pro změnu jmeniny císařovny Alžběty. Tato ceremonie byla prožívána o něco skromněji než jmeniny jejího chotě, nicméně i této události se účastnili všichni studenti. Stejně jako u jiných oslav při této příležitosti nechyběla bohoslužba, projev ředitele ani píseň či báseň.¹²¹ Oslava však trvala kratší dobu a její program byl co do počtu chudší ve srovnání se svátkem císaře. Obdobný proces probíhal také ke dni císařovniných narozenin 22. prosince. Na počest císařových narozenin se pochopitelně také konala slavnostní mše, nicméně vzhledem k tomu, že se konala 18. srpna, tedy o prázdninách, nebyla povinná a účastnili se jí pouze žáci a členové učitelského sboru, kteří právě pobývali ve městě.¹²² Co se týče oslav spojených s panovníkem, zajímavý byl rok 1898, kdy zemřela císařovna Alžběta a zároveň se konalo 50. výročí císařova usednutí na trůn. Ještě srpnové oslavy se totiž nesly ve smutečném duchu, a během září se školy účastnily zádušních bohoslužeb za zemřelou, zatímco prosincové jubilejní výročí, kterého škola využila pro své nové pojmenování v souvislosti s výstavbou do nové školní budovy, probíhalo velmi bouřlivě. Školní budova byla bohatě vyzdobena věnci, prapory, obrazy a okrasnými nápisy. I tato slavnost začínala bohoslužbou ve farním kostele a ve školních prostorech pokračovala projevem ředitele, hudebním programem, rozdáváním pamětních obrázků všem žákům

¹²¹ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 39–41.

¹²² Tamtéž, s. 43, 47.

a vysvěcením pamětní desky Jubilejní národní školy císaře a krále Františka Josefa I. a dívčí měšťanské školy ve Valašském Meziříčí.

Po založení České zemské komise pro ochranu dítek a péči o mládež v království Českém začaly školy kolem roku 1910 slavit 2. prosince tzv. „den dětí“, během něhož byl pro žáky uspořádán bohatý zábavný program, vybíraly se peníze posléze zasílané Zemské komisi a v rámci veselí byla odsloužena mše svatá.¹²³

4.5. Podpora chudých žáků

Ve školních záznamech se často setkáme s pojmem „chudí žáci“. Že se nejednalo o malý počet dětí, můžeme vidět na následujících počtech. Ve školním roce 1887/1888 navštěvovalo obecnou školu 304 dětí, z nichž 120 bylo obdarováno dary od dobrodinců, jelikož byly považovány za chudé žáky.¹²⁴ Vybíráním financí na dary byly pověřeny osoby z výboru pro dohled na výuku ručních prací. Prostor pro využití těchto sbírek se naskytoval zejména při slavnostních příležitostech. Mezi takové patřila například oslava 40. jubilea panování císaře Františka Josefa I. ve školním roce 1888/1889, kdy byly obdarovány chudé děti v počtu 70. Školní slavnosti bývaly jen jednou z akcí sepjatých s dobročinností.

V průběhu roku se konalo více oslav, z nichž během mnohých bývali žáci obdarováni, ovšem tou nejštědřejší bývala slavnost svatomikulášská slavená mnoha písněmi, básněmi, divadelním představením. Možností pro žáky, jak se podílet na výběru peněz, byla právě různá divadelní představení, při jejichž prezentaci bylo možné získat pro dobročinné účely nemálo peněz. Například odehraný příběh „Pastýři v Betlémě“ v roce 1892 zaštitil ošacení

¹²³ SOKA Vs, ZDŠ, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, s. 254.

¹²⁴ Tamtéž, s. 19.

děti v hodnotě 180 zl. Při mikulášské nadílce v roce 1893 byly obzvláště obdarovány chudé děti v počtu 220,¹²⁵ o tři roky později bylo těchto dětí méně (138), nicméně na jejich oblečení připadlo 330 zl.¹²⁶ Nakoupením potřebných věcí a následným podělením chudých dětí byl okresním úřadem pověřen učitelský sbor.¹²⁷ O zajištění těchto hmotných darů se staraly ženy z dobročinného spolku zvaného „Dobročinný dámský komitét“, které je pořádily na základě sbírek. Škola bývala dotována nejen zámožnějšími rodiči, ale i dlouhodobějšími stálými dárci, jimiž bývaly podniky i veřejné osoby angažující se v místní politice. Mezi nejčastější donátory kromě obce patřili: občanská záložna¹²⁸, Vorschusskasse, hrabě Rudolf Kinský, budoucí starosta dr. Alois Mikyška, huť Reich a spol. nebo tehdejší starosta Josef Ulrich. Jejich dary např. v roce 1886 vystačily na „36 párů bot a střevíců, 20 dívčích šatů, 30 kalhot, 10 velkých kabátů, 25 košíků, 10 šátků, 5 kabátků, 6 čepic, mnoho punčoch a.j.“¹²⁹ Ve vánočním čase se mimo oblečení a cukroví sháněl také vánoční stromek.¹³⁰ Kromě zmíněných příležitostí se dobročinné příspěvky nevyužívaly pouze na oblečení či knihy, poskytovaly totiž nemajetným žákům možnost účastnit se například školních výletů nebo naučných exkurzí, jelikož za ně byly (pověštinou z darů Občanské záložny) uhrazeny případné výdaje jako jízdenky a strava.¹³¹

¹²⁵ SOkA Vs, ZDŠ, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, s. 22–25.

¹²⁶ SOkA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 79.

¹²⁷ SOkA Vs, AM VM, kniha č. 84 (1885–1906), s. 20.

¹²⁸ Spolupráce občanské záložny s českou obecnou a měšťanskou školou byla usnadněna prostřednictvím rodinného vztahu pokladníka záložny a zároveň člena místní školní rady, Františka Pokorného, a jeho syna Roberta Pokorného, ředitele škol.

¹²⁹ SOkA Vs, ZDŠ, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908*, s. 18.

¹³⁰ SOkA Vs, AM VM, kniha č. 84 (1885–1906), s. 17–18.

¹³¹ SOkA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 82.

Se stravováním také souvisely příspěvky do polévkového ústavu, do jehož rozpočtu bývala ze sbírek posílána část výtěžku.¹³² V zimních měsících, většinou od poloviny prosince do konce února či poloviny března, poděloval polévkový ústav chudé děti obědem, který nejčastěji tvořila teplá hustá polévka s chlebem.¹³³ Kvůli větší vydatnosti bývaly polévky vařeny hlavně z luštěnin, obilovin a brambor. Poměr surovin příkladně ilustruje dochovaný novinový článek týdeníku *Noviny zpod Radhoště*. Následující recept na fazolovou polévku používaný v roce 1916 je určen pro nasycení 70 až 80 dětí: „5 kg fasolí, 15 dkg suchých nudlí, 0,5 kg rýže, 0,5 kg sádla, 0,75 kg mouky na zasmažku, 15 dkg cibule, 1,5 kg zemáků, 45 dkg soli a 0,5 l vinného octa.“¹³⁴

Příděly polévek se týkaly menšího množství chudých dětí, než kolik jich bývalo obdarováno dary z dobročinné sbírky, jednalo se hlavně o děti přespolní.¹³⁵ Patrně v letech, kdy polévkový ústav disponoval větším finančním obnosem, se obědy podávaly i dětem místním.¹³⁶ Víme také, že podarování obědem se nemuselo týkat každého školního dne, např. v roce 1913 se polévka vydávala pouze čtyřikrát týdně.¹³⁷ Po zajištění peněžních prostředků na dobročinné obědy bylo další důležitou záležitostí, kdo se bude starat o zpracování nakoupených surovin. O vaření polévek se často staraly ženy učitelů, zejména na menších školách, kde učitelé měli k dispozici byt. V české obecné škole valašskomeziříčské tuto úlohu

¹³² SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 127.

¹³³ Tamtéž, s. 160.

¹³⁴ *Noviny zpod Radhoště*, roč. 18, č. 5. 5. 2. 1916, str. 2.

¹³⁵ SOKA Vs, AM VM, kniha č. 84 (1885–1906), s. 19.

¹³⁶ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 183, 213, 247.

¹³⁷ SOKA Vs, ZDŠ, *kronika národní školy 1913–1939*, s. 8.

převzala manželka školníka zřejmě proto, že budova disponovala pouze jedním bytem určeným právě pro školníka.¹³⁸

Finančně nákladnější než studium na obecné škole bylo vzdělávání vyšší. Město se nepotýkalo pouze s podporou obecných a měšťanských škol, ale náležela mu také starost o starší studenty. Obecní úřad byl kompetentním orgánem pro vydávání tzv. vysvědčení chudoby, o něž studenti mohli žádat. V rámci přezkoumání ekonomického zázemí žákovy rodiny vznikaly dokumenty zaznamenávající zaměstnání, příjmy i dluhy rodičů. Tyto materiály také vypovídaly o počtu dětí, o něž se rodiče starají, a jejich zaopatření. V archiváliích města Valašské Meziříčí se dochovala řada vysvědčení chudoby z let 1865 až 1899, přičemž mnohá jména na vysvědčeních byla známa z důvodu veřejně aktivních rodičů. Většina těchto spisů souvisela se studiem na místním gymnáziu, některé se týkaly i studentů vysokoškolských pocházejících z Valašského Meziříčí a studujících většinou v Praze či ve Vídni.¹³⁹ Vzdělávání se nad rámec povinné školní docházky pochopitelně finančně zatížilo nejednoho z rodičů, poměrně překvapující ovšem je, že o tzv. osvobození od školného žádaly nejen děti rolníků, např. Ferdinand Pelc v roce 1894,¹⁴⁰ ale rovněž studenti z rodin obchodníků, jako židovský chlapec Josef Löw, jehož otec se zadlužil údajně kvůli vysoké místní konkurenci.¹⁴¹ Snahy o osvobození od školních poplatků se týkaly také dětí samotných gymnaziálních profesorů, např. Františka Kroutila¹⁴² nebo dětí zesnulého okresního školdozorce Tereby, který po své

¹³⁸ SOkA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 196.

¹³⁹ SOkA Vs, AM VM, inv. č. 507, sign. D 1893, k. 46, s. 58–59; sign. D 1894, k. 46, s. 21–22.

¹⁴⁰ SOkA Vs, AM VM, inv. č. 507, sign. D 1894, k. 46, s. 116–117.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 48–49.

¹⁴² Tamtéž, s. 27–28.

smrti ve 44 letech zanechal manželku a 11 nezaopatřených dětí. Třem z jeho synů se v roce 1893 dostalo úlevy od poplatků, aby mohli studovat na místním gymnáziu.¹⁴³ Vysvědčení chudoby bylo možné vystavovat i několik let po sobě, což žákům umožňovalo získat osvobození od školného třeba i během celého studia na osmiletém gymnáziu, jako v případě Františka Heitera, syna nadučitele zdejší německé obecné školy.¹⁴⁴

4.6. *Nemoci žáků*

Z protokolů školních konferencí víme, že učitelský sbor byl opakovaně konfrontován s řešením hygienických návyků žáků. Pokud děti chodily do školy ve stavu, který už učitelé považovali za nepřipustný, bývaly pokárány, přičemž se tato napomenutí zaznamenávala. V případě, že žák přišel do školy nedostatečně upraven již po dvou předešlých výtkách za nečistotu, byl poslán na umytí u školníka.¹⁴⁵ Vzhledem k tomu, že ve sledovaném období bylo oproti dnešním možnostem mnohem obtížnější vypořádat se s nemocemi, hygienické připomínky jistě nebyly záležitostí, kterou by bylo záhodno zanedbávat. Samotná informace o tom, že se na školních poradách řešila nedostatečná čistota žáků, o důležitosti tématu vypovídá.

Zásadním předpokladem před propuknutím epidemií byla prevence. Zcela běžně se stávalo, že školy několikrát během pár let přerušovaly výuku v obdobích výskytu nebezpečných nemocí v okolí. O výskytu nebezpečných nemocí se nejednalo pouze ve školském prostředí, ale důležitá upozornění školám i obcím zprostředkovával také Okresní úřad Valašské Meziříčí. Například rok 1893 evidentně nemocem přál. Kromě toho, že se v okrese rozšířila epidemie

¹⁴³ SOkA Vs, AM VM, inv. č. 507, sign. D 1894, k. 46, s. 72–77.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 105–106.

¹⁴⁵ SOkA Vs, OŠV VM, inv. č. 183, karton 36, s. 122.

cholery,¹⁴⁶ se Valašské Meziříčí potýkalo ještě s dalším onemocněním. Proto koncem prosince 1893, kdy se ve městě objevil záškrť (tehdy nazývaný pojmem „mázdrivka“), první dvě třídy obecné školy přerušily výuku, jelikož se nemocí nakazil značný počet jejich členů. Druhá třída nechodila do školy pouze na první lednový týden, zatímco třída první obnovila svou docházku až koncem měsíce.¹⁴⁷

Nemoci nejčastěji propukaly v zimních měsících, jak ilustruje také rok 1897 započatý přerušením výuky, tentokrát kvůli spále, díky které byla obecná škola uzavřena od poloviny ledna až do 8. února¹⁴⁸, nebo listopadový případ z roku 1899, kdy byla výuka přerušena v 1. a 2. třídě na celé dva týdny kvůli neštovicím¹⁴⁹ či výskyt spalniček, které dětem prodloužily vánoční prázdniny 1901.¹⁵⁰ V kritičtějším případech nákazy byly uzavřeny školy obecné, měšťanská i mateřská, i opakovaně na několik týdnů, jako ve školním roce 1900/1901.¹⁵¹

Kvůli přehledu o zdravotním stavu žáků se každoročně během letních měsíců školního roku konala lékařská kontrola ve školách, kdy se o vyšetření staral povětšinou okresní lékař.¹⁵² V korespondenci s výskytem epidemií se školy každoročně potýkaly s úmrtností jednoho či více žáků. Mezi nejčastější příčiny úmrtí patřily chronické záněty, např. zánět mozku¹⁵³

¹⁴⁶ SOKA Vs, OU VM, inv. č. 1252, karton 9, Pres. 7/1893.

¹⁴⁷ SOKA Vs, ZDŠ, výpisy z kroniky národní školy 1874–1908, s. 25.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 28.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 127.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 150.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 139–140.

¹⁵² Tamtéž, s. 46.

¹⁵³ Tamtéž, s. 114, 130.

nebo zápal plic či souchotiny, bakteriální forma plicní tuberkulózy.¹⁵⁴ Časté plicní nemoci se kromě dětí týkaly rovněž učitelského sboru, jehož členové bývali pro léčbu a rekonvalescenci dlouhodobě uvolňováni z výuky. V důsledku těchto obtíží bylo běžné, že se během školního roku dočasně měnilo obsazení učitelů.

Poprvé v červnu roku 1909 se ve školních záznamech setkáváme se zprávou o hromadném očkování šestiletých dětí, které mají nastoupit do školy.¹⁵⁵ Tímto úkonem byl pověřen obvodní lékař Dr. Jan z Kraizcu, člen obecního výboru a budoucí předseda místní školní rady. Vzhledem ke zprávě z roku 1913¹⁵⁶, která nás informuje o přeočkování dětí narozených roku 1901, tedy žáků dvanáctiletých, je zřejmé, že v rámci rozvoje medicíny se možnosti prevence dříve nebezpečných a smrtelných nemocí nadějně zvyšovala.

¹⁵⁴ SOkA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 114, 115.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 204, 212, 223.

¹⁵⁶ SOkA Vs, ZDŠ, *kronika národní školy 1913–1939*, s. 10.

5. Možnosti vyššího vzdělání ve Valašském Meziříčí

5.1. Nižší gymnázium (založeno 1871)

Valašskomeziříčské nižší reálné gymnázium bylo založeno ještě téhož roku, kdy o něj místní advokát Dr. Alois Mikyška a tehdejší starosta města Josef Müller požádali vídeňské ministerstvo vyučování. Jejich žádosti bylo vyhověno a obec, která se zavázala k převzetí nákladů za výstavbu, zajištění školních potřeb i bytu a otopu pro ředitele, měla před sebou spoustu zařizování. Stavbou nové školní budovy v novorenesančním stylu byl pověřen známý architekt Antonín Gruška. Navzdory tomu, že škola neměla vlastní prostory, započala výuka ještě na podzim 1871. Výuka se odehrávala v soukromých domech, kde byly k dispozici dvě třídy.¹⁵⁷ V roce 1875 obdržel Okresní úřad ve Valašském Meziříčí petici podepsanou 144 obyvatel, kteří skrze dokument žádali o povýšení gymnázia na úplné.¹⁵⁸ Tento rok byl pro gymnázium perný nejen kvůli očekávání povýšení, ale také pro hlasy místních „Němců“ dožadujících se poněmčení dosud české školy. Situace byla vyřešena zřízením německé pobočky při gymnáziu, ta ovšem byla záhy zrušena pro nedostatek studentů a k povýšení českého gymnázia na osmileté došlo o pět let později. Koncem 19. století ještě škola zažila výkyv pro nedostatek studentů z důvodu omezování středních škol, nicméně po roce 1900 se počet žáků opět navýšil přibližně na tři stovky. Až do roku 1922 byl ústav pouze chlapecký, nicméně po sloučení s Reformním dívčím gymnáziem se škola otevřela také pro studentky.¹⁵⁹

¹⁵⁷ BEŇOVÁ, S. *Gymnázium Františka Palackého ve Valašském Meziříčí v letech 1938–1945*. Brno 2016 (bakalářská práce). s. 19–20.

¹⁵⁸ SOKA Vs. OU VM, inv. Č. 1252, k. 3, Pres. 72/1875.

¹⁵⁹ BEŇOVÁ, S., s. 21.

5.2. Odborná škola pro zpracování dřeva (založena 1874)

Škola ve svém počátku spadala pod C. k. ministerstvo obchodu starající se o vyplácení mzdy učitelům a obstarání financí na pracovní materiál, zatímco na bedrech města spočívalo zařízení učeben k výuce a provozní náklady. V roce 1875 se škola z provizorních podmínek přesunula do nové gymnaziální budovy, kde měla veškeré vybavení. Na ústavu bylo možné studovat více oborů najednou, ale pouze v případě dobrého školního prospěchu. Věhlas odborné školy stoupal s množstvím povedených zakázek pro církve, s jejichž mnohými představiteli byl tamější ředitel Franz Rosmaěl v kontaktu. Výuka zde byla cílena na praktické využití a tamější žáci dostávali za svou práci týdenní plat. V roce 1880 byla k odborné škole připojena večerní škola určená pro živnostníky a dílenské pomocníky k posílení ekonomické gramotnosti. *Živnostenská pokračovací škola průmyslová* poskytovala výuku v češtině i němčině, stejně jako Odborná škola pro zpracování dřeva. Živnostníci se zde vyučovali především kreslení, živnostenským počtům a účetnictví. Kvůli zakázkám, které žáci odborné školy vyhotovovali, trpěli řemeslníci z okolí nedostatkem zakázek, což vedlo Ministerstvo kultu a vyučování k omezení činnosti školy. Tento zásah vedl ve výuce k většímu důrazu na teorii.¹⁶⁰ Instrukce byla rozpuštěna spolu s učitelským sborem v roce 1951.

5.3. Ústav pro vzdělávání učitelek (založen 1903)

Robert Pokorný¹⁶¹, od roku 1893 ředitel obecné a měšťanské dívčí školy ve Valašském Meziříčí, využil svého působení ve školství a vstoupil do místní školní rady, kde vystřídal více

¹⁶⁰ KNÁPKOVÁ, P. *Státní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí 1874–1951. Významní umělci z řad pedagogů a studentů*. Olomouc 2013 (diplomová práce). s.18–30.

¹⁶¹ Robert Pokorný se stal mluvčím nápadu pro založení ústavu. Po jeho vzniku se stal jednatelem. Kromě něj se na budování učitelského ústavu podílely další významné osobnosti nejen valašskomeziříčského dění. V první řadě

funkcí včetně místopředsednictví. Jako ředitel viděl do problematiky školství i jeho nedostatků, čehož využil ve funkci místopředsednické v roce 1903. Uvědomoval si, že příležitosti žáků na vzdělání jsou z důvodu nedostatku vyšších vzdělávacích ústavů na Moravě, severovýchodní obzvláště, značně omezené, a proto přišel s myšlenkou na založení takového ústavu ve městě. Nápad prezentoval nejen obecnímu zastupitelstvu Valašského Meziříčí i sousedního městečka Krásna nad Bečvou a také na schůzích živnostníků. Díky těmto snahám získal pro svůj záměr důležité postavy valašskomeziříčského a krásenského dění. Obecní zastupitelstvo Valašského Meziříčí se usneslo, že bude bezplatně poskytovat prostory pro vyučování, otop i osvětlení pro takový ústav, zatímco zastupitelstvo Krásně přislíbilo poskytování ročního příspěvku 200 K na provoz školy.¹⁶² V důsledku vyjednávání vznikl *Spolek pro zřízení a vydržování soukromého městského ústavu pro vzdělávání učitelek ve Valašském Meziříčí*, který následně podal žádost zemské školní komisi o zřízení ženského vzdělávacího ústavu, již bylo vyhověno. Od 21. září 1903 začalo vyučování na Soukromém městském ústavu ku vzdělávání učitelek ve Valašském Meziříčí s českým jazykem vyučovacím. Kvůli finančnímu nezjištění školy, která byla závislá na školním platu chovankyň, nastoupilo do prvního otevřeného ročníku o osm studentek více, tedy 48 a učitelé zpočátku působili jako externisté. Od školního roku 1907/1908 nabyla škola práva veřejnosti a počátkem školního roku 1923/1924 byl ústav přístupný také pro chlapce.¹⁶³

projekt získal podporu zemského školního inspektora Josefa Lošťáka, z místních Pokorného podpořil např. advokát Dr. Alois Mikyška, zemský poslanec a notář z Valašského Meziříčí Antonín Hůlka či ředitel zdejšího gymnázia František Werner.

¹⁶² SOKA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 128, 163.

¹⁶³ VANČUROVÁ, S. Masarykův státní koedukační ústav učitelství Valašské Meziříčí 1903–1948, Inventář. Brno 2008 (bakalářská práce). s. 7–14.

5.4. *Dívčí reálné gymnázium (založeno 1907)*

První soukromé dívčí reálné gymnázium v Rakousku vzniklo za přispění emancipačního hnutí spolku *Dívčí akademie* založeného v roce 1903, ale také vstřícných členů valašskomeziříčského obecního výboru v čele se starostou Janem Veselým, který podpořil otevření 1. třídy ve školním roce 1907/1908. Přijato mělo být 35 dívek ve věku od 10 let. První velký problém pro školu nastal, když se přihlásilo pouze 24 žaček. Jelikož dívky musely platit školné 150 K, k tomu výdaje na zápisné a školní pomůcky a přespolní navíc ubytování a stavu, většina žaček pocházela z rodin zámožnějších. Přesto musely být dvě žačky z prvního ročníku odmítnuty, jelikož pro ně nezbyl prostor v provizorním vyučovacím pokoji v prostředí dívčího penzionátu. Díky zkušenostem prvního ředitele, bývalého ředitele zdejšího chlapeckého gymnázia v penzi, Vincence Spiruty, však škola pomalu začala prosperovat a již po několika letech působení, roku 1911, získala právo veřejnosti a postupně obměňovala prostory využívané k výuce za stále příhodnější. Před počátkem první světové války škola sídlila v Mikyškově domě, čítala čtyři třídy a navštěvovalo ji bezmála 70 žaček.¹⁶⁴ V roce 1922 se dívčí gymnázium připojilo ke gymnáziu chlapeckému a dnes je jejich následovníkem Gymnázium Františka Palackého.

5.5. *Další možnosti vzdělání*

5.5.1. *Soukromá židovská škola (1875)*

Židovská škola zvaná cheder vznikla díky financování Židovským náboženským spolkem pro Krásno a Valašské Meziříčí. Zpočátku sídlila v městečku Krásně, až se kolem roku 1890

¹⁶⁴ PODZEMNÁ, E. *K historii prvního Dívčího reálného gymnázia ve Valašském Meziříčí*. Valašské Meziříčí 1989 (středoškolská práce). s. 4–14.

přesunula do prostor valašskomeziříčského náměstí. Jelikož byl cheder školou náboženskou,¹⁶⁵ bylo nutné zároveň plnit povinnou školní docházku navštěvováním obecného školství. V náboženské škole probíhala výuka v němčině, což korespondovalo s tím, že většina z těchto žáků studovala na německé obecné škole.¹⁶⁶

5.5.2. *Moravský zemský ústav pro hluchoněmé ve Valašském Meziříčí (1911)*

Ústav vznikl jako v pořadí 5. zařízení svého druhu na Moravě¹⁶⁷ a byl určen pro chlapce i dívky. Výuka první školního roku začala netradičně až v lednu 1911 kvůli opoždění se stavebními pracemi nové budovy. Její prostory byly uzpůsobeny celkové péči o chovance včetně jejich ubytování. Rok 1911 započal otevřením první třídy o počtu 26 žáků. S dalšími léty se škola rozšiřovala o další třídy, takže ve školním roce 1913/ 1914 čítal ústav 86 chovanců. S vypuknutím první světové války se charakter školy změnil, jelikož budova byla poskytnuta pro účely velitelství II. c. k. armádního sboru ve Vídni a stala se z ní lazaret pro nemocné a raněné vojáky, kteří zde mohli být ubytováni v maximálním počtu 300. Ústav pro hluchoněmé byl po válce obnoven, v souvislosti s druhou světovou válkou byla výuka opět narušena a následně zase započata. Škola pro neslyšící ve městě působí dodnes, a to jako škola mateřská, základní a střední.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Židovské děti navštěvovaly cheder po dva až tři roky, přičemž výuka obnášela studium biblické hebrejštiny, náboženství a jeho dějin.

¹⁶⁶ BALETKA, L. *Židé v dějinách Valašského Meziříčí*. s. 67.

¹⁶⁷ BALETKA, T. a kol. *100 let školy pro neslyšící ve Valašském Meziříčí*. Valašské Meziříčí 2011. s. 6.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 11–21.

5.5.3. Odborné školy

Již v roce 1881 vznikla ve Valašském Meziříčí odborná škola košíkářská s vlastními prostory fungující do roku 1923. Při odborné škole pro zpracování dřeva postupně vznikaly další školy, jako první pokračovací škola živnostenská v roce 1880, pokračovací škola obchodní v roce 1901 nebo škola truhlářská působící od roku 1904. Další školy, např. se zaměřením na zahradnictví nebo oděvní průmysl byly založeny až po první světové válce. Školou oděvní se postupně vyprofilovala také původně umělecko- živnostenská dívčí pokračovací škola založená v roce 1910. V roce 1908 byla do města přesunuta Zemská škola gobelínová a kobercová, která byla původně založena v nedaleké obci Zašová.¹⁶⁹ Gobelínová škola svého času využívala prostor ústavu pro hluchoněmé.¹⁷⁰

¹⁶⁹ BALETKA, L.– BALETKA, T.– ČERMÁKOVÁ, E.– POMKLA, Z. *Valašské Meziříčí. Historie, kultura, lidé*. Praha 2017. s. 268–269.

¹⁷⁰ BALETKA, T. a kol. *100 let školy pro neslyšící ve Valašském Meziříčí*. s. 18.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zmapování situace, ve které se nacházelo nižší školství na konci 19. a počátku 20. století. Po vydání Hasnerova školského zákona v roce 1869 mělo dojít k rapidnímu rozvoji vzdělávání. Před jeho uveřejněním existovala ve Valašském Meziříčí pouze jediná škola, jež pouhých několik let před tím získala status hlavní farní školy a rozšířila se na čtyři třídy. Nový zákon vytvořil ze stávající instituce smíšenou školu obecnou o pěti třídách, která měla k dispozici sice starší, zato vlastní prostory určené pro výuku. Kvůli místní menšině hlásící se k německému obcovacímu jazyku, zde byla i přes protesty některých obyvatel zřízena také obecná škola německá, která byla primárním útočištěm nepočtených židovských dětí z Valašského Meziříčí i sousedního městečka Krásna. Možnosti k pokračování ve studiu po absolvování obecné školy byly ve městě poměrně příznivé pro chlapce, kteří od roku 1871 mohli navštěvovat nižší gymnázium, později povýšené na gymnázium osmileté. Kromě toho zde působila škola pro zpracování dřeva. Dívčím bylo vyšší vzdělání ztíženo nedostatkem institucí pro ně určených, což podnítilo snahy místních pedagogů a osobností ke zřízení dívčí měšťanské školy.

Ve studovaných materiálech lze vidět snahy o poskytnutí co nejlepší péče o žáky, ať mluvíme o školních pomůckách využívaných při výuce, rozvoji rozsahu žákovských knihoven nebo zajištění učitelů náboženství víry jednotlivých žáků. Speciální hodiny náboženství pro vyznání augsburské, helvetské či židovské byly zřizovány třeba i pro jediného žáka ve třídě. Kromě povinných předmětů se školy snažily zprostředkovat výuku předmětů nepovinných, jako byla např. francouzština nebo hra na housle či klavír. V případech, že škola nedisponovala vlastními prostory pro výuku některých předmětů, např. tělocviku, obecní rada zajistila potřebné místnosti v jiných objektech, zejména v nákladné budově gymnaziální. Navštěvování těchto prostor bylo možné díky tomu, že i přes občasnou změnu místa působení

škol se budovy využívané k výuce zpravidla nacházely v blízké vzdálenosti od valašskomeziříčského náměstí.

V otázce péče o žáky je nutné zmínit jejich hmotnou podporu díky dobrovolným darům, často spojeným se školními slavnostmi. Finanční příspěvky bývaly použity na oblečení, popřípadě školní potřeby žáků, a také pro polévkový ústav, který se zejména v zimních měsících staral o teplou polévku k obědu pro nemajetné děti. Kromě darů a obědů pak bývaly peněžní dary používány k podpoře výdajů chudých studentů během školních výletů, proto se i tito žáci mohli akcí účastnit.

Přestože již pominuly časy, kdy školství spadalo pod dohled církve, byl školní rok spojen s církevním děním a hlavně jejími svátky. Žáci povinně navštěvovali nedělní mše, účastnili se oslavných bohoslužeb, průvodů, vítání církevních činitelů a třikrát ročně hromadně přijímali svátost smíření. Taktéž se podíleli na zádušních bohoslužbách a popřípadě také pohřbech učitelů a spolužáků.

Při psaní bakalářské práce jsem vycházela především z primárních pramenů. Hlavní část je věnována podobě výuky, rytmu školního roku a záležitostem s ním spojeným. Práce se soustředí zejména na školství české. Valašské Meziříčí bylo především městem českým a německy mluvící obyvatelé zde byli ve stále znatelnější menšině (alespoň ve sledovaném období). O klesajícím vlivu německého jazyka zde vypovídá nejen sestupný počet obyvatel hlásících se k německému obcovacímu jazyku, ale také zrušení německé pobočky při místním gymnáziu a redukce německé obecné školy na školu jednotřídní, zatímco školství české v oblasti vzkvétalo.

Resumé

Důležitým mezníkem pro podobu školství bylo vydání Hasnerova školského zákona v roce 1869, který ustanovil délku školní docházky na osm let. Koncem 19. století město Valašské Meziříčí financovalo výstavbu nových školních budov a vykazovalo tendence rozšířit možnosti vzdělávání pro chlapce i dívky.

Ve sledovaném období se zde nacházela česká škola obecná, dívčí škola měšťanská a pro místní německou menšinu také obecná škola německá.

Podoba školního roku byla značně utvářena nejen školními osnovami, ale také církevními svátky a svátostmi, jichž se žáci pravidelně účastnili. Pro materiální podporu nemajetných žáků byly pořádány dobročinné sbírky, díky nimž děti dostávaly oblečení, teplou polévku v zimě a byly za ně placeny výdaje na školních výletech. Důležitou roli také hrála prevence před nemocemi, která se zvyšovala s rozvojem očkování po roce 1900.

Resumé v angličtině

An important milestone for the form of education was the passing of Hasner education law in 1869. This law set the length of schooling to 8 years. At the end of the 19th century, the city Valasske Mezirici was financing building of new shools and tended to expand the oportunities for education of boys and girls.

There were three schools in the city in the observed period. The Czech Elementary School, Girls Secondary School and German Elementary School for the german minority.

The form of the school year was shaped not only by the school curriculum, but also by religious holidays and events, which the pupils attended. Charity collections were held for material aid to poor students. Thanks to these collections, children were given clothing, warm soup in the winter and their expenses were paid on school trips. Disease prevention played

an increasingly important role with the advancement and spread of vaccination after the year 1900.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Archivní

Státní okresní archiv Vsetín

1. fond Archiv města Valašské Meziříčí, kniha č. 84 (1885–1906). *Protokol na usnešení obecní rady města Valašské Meziříčí.*
2. fond Archiv města Valašské Meziříčí, inv. č. 507, sign. D 1888–1899, kart. č. 45–47. *Školské záležitosti.*
3. fond Okresní školní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 115, kart. č. 6. *Výroční zprávy o stavu škol v okrese.*
4. fond Okresní školní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 183, kart. č. 36–37. *Organizace školy, školní obvod, stavební záležitosti v obci Valašské Meziříčí.*
5. fond Základní devítiletá škola Valašské Meziříčí– Husova ul., nezpracováno, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912.*
6. fond Základní devítiletá škola Valašské Meziříčí– Husova ul., nezpracováno, *kronika národní školy 1913–1939.*
7. fond Základní devítiletá škola Valašské Meziříčí– Husova ul., nezpracováno, *výpisy z kroniky národní školy 1874–1908.*
8. fond Okresní úřad Valašské Meziříčí, inv. č. 1252, kart. č. 3; 5; 7; 9. *Presidiální spisy.*

Tištěné

9. Noviny zpod Radhoště, roč. 3, č. 28, 12. 7. 1901.
10. Noviny zpod Radhoště, roč. 18, č. 5, 5. 2. 1916.

11. *Překlady zákonův a nařízení ze Zákonníka říšského na rok 1868 pro Markrabství Moravské.* Brno 1868.
12. *Zákonník říšský pro království a země v říšské radě zastoupené.* Vídeň 1883.

Elektronické

13. Císařský patent ze dne 5. listopadu 1855 č. 195 ř.z. kterým se vyhlášíje úmluva (konkordát) uzavřená mezi Svatou Stolicí a Rakouským císařstvím r. 1855.

Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/195-1855.htm>

Literatura

1. BALETKA, L.– BALETKA, T.– ČERMÁKOVÁ, E.– POMKLA, Z. *Valašské Meziříčí. Historie, kultura, lidé.* Praha 2017.
2. BALETKA, L. *Školství ve Valašském Meziříčí a v Krásně do r. 1869.* In: Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku. Valašské Meziříčí, roč. 5, 1973.
3. BALETKA, L. *Židé v dějinách Valašského Meziříčí.* Vsetín 2004.
4. BALETKA, T. a kol. *100 let školy pro neslyšící ve Valašském Meziříčí.* Valašské Meziříčí 2011.
5. BARTOŠ, J.– SCHULZ, J.– TRAPL, M. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960.* Svazek VII. Ostrava 1980.
6. BEŇOVÁ, S. *Gymnázium Františka Palackého ve Valašském Meziříčí v letech 1938–1945.* Brno 2016 (bakalářská práce).
7. CACH, J. a kol. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. II. díl, K problematice podílu školských institucí a názorů na výchovu a vzdělání na stavu kultury a vzdělanosti:*

- feudální společnost 1620–1848 (počínaje životem a dílem J.A. Komenského)*. Praha 1989.
8. KÁDNER, O. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Díl 1. Praha 1929.
 9. KASPER, T.– PÁNKOVÁ, M. a kol. *Učitel ve střední a jihovýchodní Evropě: Profesionalizace učitelského vzdělávání: historické a systematické aspekty*. Praha 2015.
 10. KASPER, T.– KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. Havlíčkův Brod 2008.
 11. KLADIWA, P. *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*. I. díl. *Vývoj legislativy*. Ostrava 2007.
 12. KLADIWA, P.– POKLUDOVÁ, A.– KAFKOVÁ, R. *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*. II. díl, I. svazek. *Muži z radnice*. Ostrava 2008.
 13. KLADIWA, P.– POKLUDOVÁ, A.– KAFKOVÁ, R. *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*. II. díl, II. svazek. *Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009.
 14. KNÁPKOVÁ, P. *Státní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí 1874–1951. Významní umělci z řad pedagogů a studentů*. Olomouc 2013 (diplomová práce).
 15. NEKUDA, V., ed. *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*. Valašské Meziříčí 2002.
 16. PODZEMNÁ, E. *K historii prvního dívčího reálného gymnázia ve Valašském Meziříčí*. Valašské Meziříčí 1989 (středoškolská práce).
 17. ŠAFRÁNEK, J. *Rozvoj českého školství*. Praha 1898
 18. VANČUROVÁ, S. *Masarykův státní koedukační ústav učitelský Valašské Meziříčí 1903–1948, Inventář*. Brno 2008 (bakalářská práce).
 19. VESELÁ, Z. *Vývoj českého školství*. Praha 1988.

Přílohy

Škola obecná							
	Pondělí	Úterý	Středa	Čtvrtek	Pátek	Sobota	
II.	8-9h		Mluvnice	Počty	Počty	Počty	Mluvnice
	9-10h		Počty (Ž. r. pr.)	Náboženství	Mluvnice	Mluvnice	Čtení
	10-11h					Těloc. (Ž. r. pr.)	Náboženství
	11-12h						
	1-2h	Čtení	Sloh	Čtení	Počty	Čtení	Sloh
	2-3h	Psaní	Kreslení - Zpěv	Psaní	Mluvnice	Kresl. - Zpěv	
	3-4h						

Rozvrh žáků 2. třídy české obecné školy ve školním roce 1893/1894. (SOkA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 27.)

Škola obecná							
	Pondělí	Úterý	Středa	Čtvrtek	Pátek	Sobota	
V.	8-9h		Počty	Mluvnice	Počty	Mluvnice	Počty
	9-10h		Mluvnice	Zem-dějepis	Sloh	Přírodopis	Zem-dějepis
	10-11h		Náboženství	Ž. ruč. práce	Kreslení	Němčina	Čtení
	11-12h			Ž. ruč. práce	Náboženství	1/2 Zpěv	Ž. ruč. práce
	1-2h	Sloh	Kreslení	Přírodopis		Kreslení	Silozpyt
	2-3h	Němčina	Silozpyt	Psaní		Zem-dějepis	Němčina
	3-4h		1/2 Zpěv				

Rozvrh žaček 5. třídy české obecné školy ve školním roce 1893/1894. (SOkA Vs, ZDŠ, *kronika dívčí měšťanské školy 1893–1912*, s. 27.)

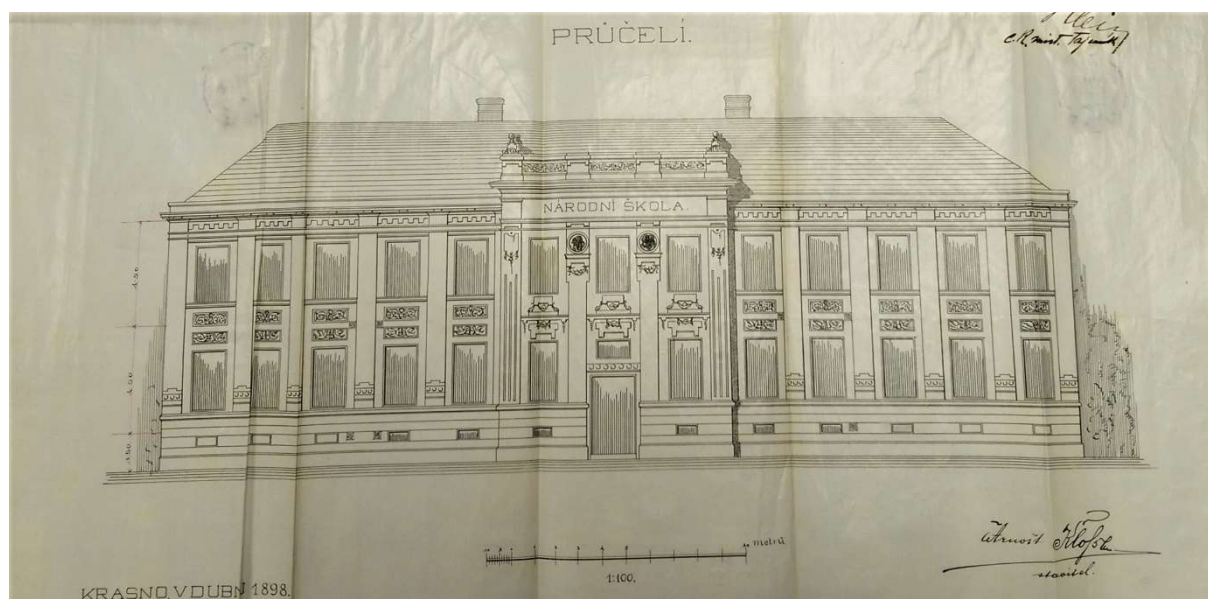
Třída	Školní rok											
	1901 - 02				1902 - 03				1903 - 04			
	na počátku		na konci		na počátku		na konci		na počátku		na konci	
	chlapci	děvč.	chlapci	děvč.	chlapci	děvč.	chlapci	děvč.	chlapci	děvč.	chlapci	děvč.
1.	27	29	26	25	22	35	24	37	27	33	28	29
2.	32	36	32	34	28	27	28	29	30	31	29	34
3.	38	35	38	36	34	35	31	36	26	34	28	35
4.	50	56	51	56	51	52	46	49	47	51	48	52
5.	32	/	26	/	35	/	22	/	23	/	24	/
	179	156	173	151	170	149	151	151	153	149	157	150
	Σ335		Σ324		Σ319		Σ302		Σ302		Σ307	

Soupis žáků české obecné školy v letech 1901 až 1904. (SOkA Vs, OŠV VM, inv. č. 183, kart. 37, s. 561)

Rok	obyv.	čes.	něm.	jiné
1869	3 029	/	/	/
1880	3 328	2 868	410	50
1900	3 456	3 240	172	44
1910	3 583	3 445	103	35

Soupis počtu obyvatel Valašského Meziříčí. (BARTOŠ, J.– SCHULZ, J.– TRAPL, M.

Historický místopis. s. 35.)

Nákres nové budovy obecné školy z roku 1898 od krásenského stavitele Arnošta Klofshe.

(SOKA Vs, OŠV VM, inv. č. 183, kart. 36, s. 142.)

Anotace

Jméno a příjmení	Karolína Křenková
Fakulta	Filozofická
Katedra	Historie
Vedoucí práce	doc. PhDr. Michael Viktořík, Ph.D.
Rok obhajoby	2019

Název práce	Nižší školství ve Valašském Meziříčí na přelomu 19. a 20. století
Název v angličtině	Elementary education in Valašské Meziříčí at the turn of the 19th and 20th century
Anotace	Bakalářská práce představuje nižší školství ve Valašském Meziříčí v časovém období mezi rokem 1869 a počátkem první světové války. Práce mapuje historii zdejšího školství a přibližuje podobu výuky i problémy, s nimiž se žáci potýkali.
Klíčová slova	Školství, školství ve Valašském Meziříčí, obecná škola, měšťanská škola, německá obecná škola, Valašské Meziříčí, církev ve školství, chudí žáci, polévkový ústav, nemoci a očkování
Anotace v angličtině	This bachelor thesis explores the elementary education in Valasske Mezirici in the period between 1869 and the beginning of World War I. The thesis describes the history of schools and education in the city, the forms of education and the issues faced by the students during the school year.

Klíčová slova anglicky	Education, education in Valašské Meziříčí, elementary school, education and church, poor students, material support for students, diseases and prevention
-------------------------------	---